

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2018

Matouš Vokoun

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

**Reflexe mateřské školy ve vzpomínkách pedagogů
jako autentických svědků doby
(1948–1989)**

Matouš Vokoun

Katedra preprimární a primární pedagogiky

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Uhlířová, CSc.

Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)

Studijní obor: B MS (7531R001)

2018

Prohlašuji, že jsem bakalářskou prací na téma Reflexe mateřské školy ve vzpomínkách pedagogů jako autentických svědků doby (1948–1989) vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Datum

..... podpis

Autor by rád touto cestou vyjádřil poděkování docentce Janě Uhlířové za její cenné rady a trpělivost při vedení bakalářské práce. Rovněž by chtěl poděkovat doktorovi Jaroslavovi Cuhrovi za vstřícnost a pomoc při získání potřebných informací a podkladů. Dále pak jednotlivým učitelkám za ochotu při spolupráci na rozhovorech a své rodině a kolegům v práci za podporu při studiu.

Anotace

Hlavním úkolem této práce je popsat fungování mateřských škol v Československu v době socialismu a částečně ho srovnat s dnešní dobou, a to prostřednictvím výpovědí učitelek jako autentických svědků doby.

Společně s použitím dobové literatury a záznamů z historických archivů přináší tato práce náhled na předškolní vzdělávání v období od února 1948 do listopadu 1989, v jehož průběhu se zásadním způsobem, podle sovětského vzoru, změnilo pojetí českého vzdělávání nejen v mateřských školách.

Práce je rozdělena do dvou částí; teoretická část se věnuje stručnému seznámení s dobovým kontextem a vývojem předškolního vzdělávání v letech 1948–1989. Dále se zabývá metodikou výzkumu – aplikací metody orální historie a výběrem a strukturou otázek pro tuto metodu. Stanovuje hypotézy, o jejichž ověření se snaží ve druhé, praktické části. V ní se seznamujeme s odpověďmi vybraných respondentů na jednotlivé otázky a s jejich rozbohem na základě daných hypotéz.

Klíčová slova

Historie mateřské školy

Pamětník

Období totality

Vývoj instituce mateřské školy

Předškolní vzdělávání

Annotation

The main purpose of this thesis is to partially compare the functioning of kindergartens in Czechoslovakia during the communist era on the basis of testimonies from teachers as authentic witnesses of the time.

With the use of pertinent literature and sources from historical archives this work provides a preview of pre-school education from February 1948 to November 1989, when the concept of Czech education changed, not only in kindergartens, in line with the Soviet Union model.

The thesis is divided into two parts. The the first (theoretical) part provides a brief introduction to the period in question and to the development of pre-school education in 1948-1989.

It also includes description of methods applied in research – the oral history method and the choice and structure of questions used. In the second (practical) part, we examine the respondents' answers to individual questions and analyse them on the basis of given hypotheses.

Keywords

History of kindergartens

Witness

Totalitarianism period

Development of the kindergarten institution

Preschool education

Obsah	
1 ÚVOD	8
HYPOTÉZY	9
CÍL PRÁCE	10
METODY	10
PRAMENY	12
STAV ZKOUMANÉ PROBLEMATIKY	12
2 TEORETICKÁ ČÁST	12
2.1 Historické pozadí doby	12
2.2 Vývoj předškolního vzdělávání 1948–1989	17
2.3 Závěr teoretické části	26
3 PRAKTICKÁ ČÁST	28
3.1 Řízená výpověď	34
SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	54
PŘÍLOHY	58

1 Úvod

Autor si vybral toto téma, protože se zajímá o historii předškolního vzdělávání na území Československa v období od roku 1948 do roku 1989. V těchto letech totiž dochází k výrazným změnám v legislativě i v samostatném vzdělávání jak učitelů, tak dětí.

Dále se v rámci tohoto výzkumu rozhodl zkoumat, jak tehdejší nastavení předškolního vzdělávání vnímaly učitelky. V autentických rozhovorech s nimi se pokusil přiblížit období jejich profesního života, v němž se dotazované musely přizpůsobit novým podmínkám, přestože s některými změnami vnitřně nesouhlasily.

Tato práce vypovídá o době, kdy se společnost měla změnit od základů, a cílem autorova bádání je poodkrytí způsobů socialistického předškolního vzdělávání, jeho vlivu a dopadů na společnost a na její morální hodnoty a tradice. Tématem práce je také reflexe současných a dobových odlišností v systému předškolního vzdělávání na území Československa v období socialismu. Klíčový důraz je kladen na ideologické a pedagogické základy tehdejší výchovy a vzdělávání dětí i učitelů a na vstup vnějších faktorů (politika, zájmy zřizovatele apod.) do procesu výchovy dětí a povolání pedagoga.

Výchozím bodem je samotná reflexe vyučujících vycházející z osobních zkušeností, konfrontovaná s dobovou literaturou a školskou legislativou.

Hypotézy

1. Autor se domnívá, že lidé, které zajímá výchova a vzdělávání předškolních dětí a kteří mají k dětem kladný vztah a vnímají jejich potřeby, budou zastávat podobné názory na problematiku předškolního vzdělávání.

Tuto hypotézu se autor rozhodl ověřit, neboť ho zajímá, zda rozhodování o volbě profese a názory pedagogů na vzdělávání a na skutečnosti vyplývající z měnící se legislativy podléhají dobovým okolnostem.

2. Autor předpokládá, že učitelky se budou shodovat v pohledu na dítě bez ohledu na dobu, v níž svou práci vykonávaly

V rámci bádání autora také zajímá vnímání dětí učiteli v jednotlivých obdobích v letech 1948–1989. Za tuto dobu se měnily priority společnosti, postupně se zvyšovala životní úroveň, blahobyt a dostupnost produktů (hraček, didaktických pomůcek, možností volnočasových aktivit apod.). Autora chtěl dále zjistit, jak tyto změny vnímaly dotazované učitelky a zda se vlivem těchto změn děti a jejich výchova neubíraly negativním směrem.

3. Autor předpokládá, že komunistická ideologie zasahovala i do prostředí předškolní výchovy.

Autor by rád zkoumáním této hypotézy podkryl, zda tehdejší politický režim skutečně zasahoval do předškolního vzdělávání – do jaké míry a s jakou intenzitou byl kladen důraz na aplikaci tzv. komunistického světonázoru v předškolní výchově a vzdělávání.

Cíl práce

Cílem práce je zachytit socialistické předškolní vzdělávání očima pamětníků na pozadí historického kontextu dobového školství.

Mateřské školství je v dosavadní orálně-historické produkci relativně opomíjené, proto považuji tuto formu dílčího zpracování tématu za užitečnou.

Práce porovnává výpovědi se skutečnými podmínkami a fakty ověřenými dle dobových pramenů a na základě této analýzy vyhodnocuje objektivitu výpovědí.

Zachycení vzpomínek na tehdejší problémy a jejich konfrontace s dobovými prameny a literaturou může poskytnout i přínosné podněty k uvažování o současném školství.

Metody

Pro tento výzkum se autor rozhodl použít metodu orální historie, jež se řadí mezi kvalitativní výzkumné nástroje. Jedná se o popis minulosti vyprávěním pamětníka, jenž je neoddělitelně spojené s prožitky, rozhodováním a osobními motivy ve vztahu k dané minulosti. Jde o poměrně mladou metodu, která ačkoliv vznikla v zahraničí těsně po válce, u nás dozrála až po roce 1989.

Autor je přesvědčen, že vzpomínky učitelů – pamětníků a jejich hledání vhodné cesty týkající se vývoje předškolního vzdělávání, by měly patřit do popisu historie české společnosti i do širšího rámce vědeckého paradigmatu předškolní pedagogiky.

Ve výzkumu byly dále použity metody analýzy dobových textů, jak literatury, tak pramenů (předpisy, legislativa, dostupné prameny ideologické povahy). Z nich autor čerpal ve snaze o srovnání jednotlivých výpovědí a při tvorbě syntetizujícího shrnutí získaných poznatků.

Analytická metoda byla využita především v úvodní části, kde jsou rozborem pramenů stručně postihnuty hlavní vývojové trendy legislativního

zakotvení předškolní výchovy a proměny směřování vzdělávání v jednotlivých dekadách.

Následuje syntetické shrnutí výpovědí k jednotlivým badatelským otázkám a z individuálního vyprávění narátorů je sestaveno shrnutí k jednotlivým okruhům. Autor se snažil zachytit to, co všichni vypravěči obecně sdílí, stejně tak jako individuální odlišnosti, dané východisky jedince i proměnou dobového přístupu k problematice předškolního vzdělávání. To souvisí i s pokusem o historickou komparaci – v práci autor usiluje nejen o srovnávání jednotlivých prožitků, ale současně i o vnímání rozdílného dějinného společenského kontextu, např. toho, že proměny sociálního zabezpečení školek nejsou jen výsledkem zájmu nebo nezájmu zřizovatelů, ale i odrazem dobové sociální situace, případně politického zájmu o tento druh výchovy.

Metoda orální historie, na níž je postavena praktická část, není používána mechanicky, výpovědi se autor snažil verifikovat nepřesnosti (časové posuny, silná neodpovídající tvrzení); u narátora jsou zachovány, ale čtenář je upozorněn na možnou nepřesnost.

Zároveň si je autor vědom, že limitem jeho práce je malý soubor respondentů. Cílem však nebylo podrobné studium této problematiky. Šlo o stručné nastínění tohoto tématu, jež přináší zajímavé výsledky a může se stát podnětem pro vznik dalších rozsáhlejších prací mapujících vývoj předškolního vzdělávání v Československu a později v České republice.

Prameny

V rámci přípravy práce byl prozkoumán archiv Centra orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, fond „Obyčejní lidé“, kde jsou shromážděny rozhovory s tzv. obyčejnými lidmi ze 70. a 80. let 20. století. Dále bylo osloveno celkem šest učitelek, z nichž všechny souhlasily s účastí v této práci. Učily v letech 1948–1989 a získané rozhovory s nimi byly použity v přímém přepisu bez převodu do spisovné češtiny.

Při psaní práce autor čerpal také z dobové i současné literatury zabývající se výchovou a vzděláváním v předškolním věku a dále ze školské legislativy.

Stav zkoumané problematiky

Autor se domnívá, že problematika komparace předškolního vzdělávání v období totality s dnešní dobou je málo probádané téma, a učitelé, kteří byli v mateřských školách zaměstnáni v padesátých a šedesátých letech, jsou dnes již staří lidé nebo už ani nežijí.

Bylo tedy velmi obtížné najít žijící respondenty, kteří byli ochotní vyjádřit se ke své předškolní praxi v padesátých a šedesátých letech a byly vůbec schopní spolupracovat na tomto výzkumu. Jim patří velké poděkování za účast a vlídné přijetí při rozhovorech.

2 Teoretická část

2.1 Historické pozadí doby

Rok 1948 spojený s „Vítězným únorem“ bývá označován jako mezník, po němž se na období čtyřiceti let naše země uvrhla do komunistického totalitarismu. V únoru 1948 Komunistická strana nastolila svůj mocenský monopol poté, co donutila pod pohrůžkou občanských nepokojů a uměle vytvořené krize prezidenta Beneše, aby přijal demisi většiny

demokratických ministrů a přijal návrhy ministrů nových, dosazených Komunistickou stranou v čele s Klementem \Gottwaldem. Kvůli tomuto mocenskému převratu lidé začali emigrovat. Utíkali vysoce kvalifikovaní lidé, politici a umělci.

„Věřím, že lid československý pochopí můj čin a při nejbližší příležitosti ve své většině prokáže, že jsou mu cizí metody, jichž užíváte, a že jste podceňovali mravní vyspělost, věrnost a demokratický smysl našeho lidu“ (magnetofonový záznam projevu E. Beneše. In: Bělina a kol. 1992, s. 264).

V důsledku únorového převratu mohla nová vláda (pod patronací Sovětského svazu) nastavit zásadní změny, mimo jiné i ve vzdělávání. A tak se postupně měnil systém výchovy a vzdělávání tak, aby směřoval k propagaci komunistického smýšlení (Školský zákon z 21. dubna 1948, č. 95 Sb., o základní úpravě jednotného školství. In: Opravilová, Uhlířová 2013, s. 8).

V oblasti kultury, politiky a hospodářství proběhly čistky, které se dotkly nejen státních orgánů. Nátlak moci probíhal i prostřednictvím tzv. AV NF (Akčních výborů národní fronty), které měly za úkol napomáhat komunistům k násilnému převzetí moci. Veškeré zákonodárné i vládní instituce se staly vykonavateli příkazů strany a vlády (Pacner, 2018).

Budování socialismu pod kontrolou Komunistické strany brzy přešlo v diktaturu vládnoucí elity, která nepodléhala žádné demokratické kontrole. Ten, kdo nebyl příslušníkem KSČ, byl postupně vytlačován ze všech důležitých a rozhodujících míst a funkcí a odbornost vystřídala stranickost (Kosatík, 2016).

Hlavní silou společnosti se stala dělnická třída, která pod vedením Komunistické strany vedla boj proti buržoazii. Společnost měla být indoktrinována jasným náhledem na budoucnost: *„Dělnická třída pod vedením Komunistické strany Československa spolu s ostatním pracujícím lidem buduje nový společenský řád, v němž není poroby a vykořisťování“* (Bartušková M., Jírová M. Mateřská škola. In: Opravilová, Uhlířová 2012, s. 10).

Nastalo období, kdy se teror ujal jako prostředek přeměny společnosti. Jedním z prostředků k bezohledné likvidaci zbylé opozice se stal Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, který odstartoval plnou hrůzu politických procesů 40. a 50. let. (Zákon č. 231/1948 Sb. In: Bělina a kol. 1999, s. 269).

Součástí vybudování jednotné politické moci byla likvidace soukromých sektorů a zestátnění významných podniků, což mělo za následek konec soukromých řemeslníků, maloobchodníků (Tabery, 2017). a živnostníků. *„Stát, a jeho prostřednictvím komunistická strana, se stal monopolním pánem nad československou ekonomikou“* (Bělina a kol. 1999, s. 271).

Po krátké době od konce okupace nacisty se naše země opět ocitla v područí diktátu jiné země – Sovětského svazu a budování vysněné demokracie se násilně zastavilo na dobu dalších 40. let.

Léta 1950–1953 se nenesla pouze v duchu utlačování lidských práv a svobod, nýbrž přinesla intenzivní přípravu na očekávaný třetí světový válečný konflikt, který nenastal, a díky tomu je dodnes označován termínem „Studená válka“. Toto napětí vzniklo mimo jiné i na základě rozdílného vnímání dalšího rozvoje evropských zemí, které byly osvobozené dvěma velmocemi, Sovětským svazem a Spojenými státy americkými.

„Vlády, politické strany a skupiny, které usilují prodlužovat lidskou bídu, aby z ní politicky nebo jinak těžily, narazí na odpor Spojených států.“ (Marshall G. C. In: Bělina a kol. 1999, s. 260).

Dne 9. července 1947 Stalin sdělil československé delegaci, že československá účast na Marshalově plánu bude kvalifikována jako čin namířený proti SSSR, který zpochybňuje československo-sovětské spojení. (Pacner, 2018).

Příprava plánů na tento konflikt velmi ovlivnila československou společnost ve všech jejích oblastech. Celá země se se nacházela ve stavu, který lze snadno označit jako militarizaci (Kaplan K., 1991). Tuto skutečnost dokládají mnohá tvrzení dosud žijících pamětníků, kteří v tomto

období vyrůstali jako děti a uvádějí, že se ve školách „připravovaly na válku“ formou častých branných cvičení a školení bezpečnostních opatření.

„Rychlá výstavba velké armády a ohromný zbrojní program měly katastrofální důsledky pro ekonomiku. Militarizace ovlivnila společenské vztahy, stupňovala atmosféru strachu a napětí.“ (Kaplan K. 1991, s. 8).

Po Stalinově smrti v březnu 1953 se tlak Sovětského svazu zmírnil a nejen česká společnost s nadějí očekávala, s jakou politikou přijde nové sovětské vedení.

14. března umírá i Klement Gottwald a zastupuje ho Antonín Zápotocký. Změna k novému přístupu přesto záhy ztroskotala při pomalu sílící krizi společnosti, kterou navíc podpořila měnová reforma, kterou dal do pohybu nový prezident. Tato reforma byla vyhlášena 30. 5. 1953 a vyústila vlivem prudkého nárůstu životních nákladů a ztrátou hodnot životních úspor v masové protesty a protivládním demonstracím (Pacner, 2018).

Stát si tímto krokem získal početnou nedůvěru občanů a oblíbenost a podpora strany prudce klesla.

Likvidaci úspor lidé pociťovali jako krádež svých poctivě vydělaných peněz a jako krutou daň za dosavadní pracovní úsilí. (Bělina, 1999).

V roce 1955 začalo postupně docházet k vzestupu životní úrovně. Klesly ceny produktů a potravin a zvedla se úroveň v důsledku zvýšení mezd. Lidé začali opět důvěřovat ekonomice země. *„Snižování cen jako hlavní cesta růstu životní úrovně velmi nedostatečně přispívalo k řešení závažných sociálních problémů, zrozených nebo zostřených měnovou reformou“* (Kaplan K. 1992, s. 34).

Po smrti Antonína Zápotockého nastoupil do úřadu v roce 1957 první tajemník Ústředního výboru komunistické strany československé (ÚV KSČ) Antonín Novotný a rokem 1960 jsme se stali Československou socialistickou republikou (ČSSR). *„Novotný tím chtěl nepochybně formálně vyjádřit, že kýžená socialistická společnost u nás byla za jeho vlády dotvořena“* (Bělina a kol. 1999, s. 277).

V šedesátých letech se postupně úroveň společnosti zvyšovala, lidé si mohli dovolit pořizovat lepší vybavení, automobily apod. Sociální a zdravotní pojištění se již na sklonku 50. let řadilo mezi nejkomplexnější v Evropě a zdravotnictví mělo sice nízkou úroveň, ale bylo pro všechny (Pacner, 2018).

Hromadné amnestie v letech 1960 a 1962 propustili na svobodu nezákonně odsouzené lidi. Vzniklo také více pracovních příležitostí pro ženy, které však měly menší mzdu a také méně času na výchovu dětí, proto ve velkém začaly vznikat jesle a mateřské školy.

Pro tuto dobu je také charakteristická nivelizace cen, díky které se měli „všichni stejně“. Šed' každodenního života si občané rádi zpestřovali informacemi o západu a uvolňovalo se politické liberální ovzduší (Kaplan, 1992).

Vedení KŠČ se začalo uchylovat dle sovětského vzoru k „nové etapě budování socialismu“.

Díky pootevření západních hranic se k nám jezdilo rekreovat více turistů, bylo k dostání nové zboží a převážně mladá generace s úžasem sledovala rozdílnou úroveň za hranicemi naší země (Kosatík, 2011).

S uvolněním hranic a poznáváním lákavého života za „železnou oponou“ postupně přibývalo i množství lidí, kteří se znovu rozhodli utéct. Nemalé množství z nich tvořili opět vzdělaní a vysoce kvalifikovaní odborníci. Odhaduje se, že po roce 1968 se počty emigrovaných lidí pohybovaly kolem 700 – 800 000 osob (Bělina, 1999).

Počátkem roku 1968 vedení strany zbavilo Novotného funkce prvního tajemníka ÚV KSČ a dosadilo na jeho místo Alexandra Dubčeka, který měl snahu demokratizovat veřejný a stranický život, (Pacner, 2018).

Po vpádu vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna většina lidí ztratila iluze a společnost upadla do hluboké deprese. Národ byl zatažen do mocenských frakcí proti své vůli.

„...jak účinný a všeobecný je odpor Čechů a Slováků, jakou ránu způsobil plánům okupantů mimořádný sjezd KSČ ve Vysočanech“ (Smetana a kol. 2013, s. 154).

Nastolená normalizace měla za následek znechucené občany státu a absolutní apatii vůči režimu. Korupce pronikla do celé společnosti.

Morální hodnoty bylo obtížné vštěpovat mládeži, jež byla nucena ve školách nesmyslně opakovat lži a nesmysly. Rodiče sice doma uváděli většinou věci na pravou míru, ale tím dětem akorát vznikala zmatek, protože škola a rodina mluvili jinou řečí. „*Politická služebnost, k níž byl učitelský stav dotlačen ve spojení s žebráckými platy, smazala atraktivitu profese*“ (Bělina a kol. 1999, s. 305).

Období let 1970–1989 se vyznačovalo naprostou absencí vnímání politické reality. Lidé byli odevzdaní pouze do svých životů a nechtěli naslouchat lžím, které jim vláda neustále opakovala. „*Základním předpokladem pro fungování svobodné společnosti je náležitý vztah k pravdě. Tedy vědomí, že je třeba pravdu hledat. A že úmyslné lhaní veřejnosti je nepřijatelné*“ (Tabery, 2017, s. 72).

„*...osmdesátá léta byla jasnou a dobrovolnou rezignací naprosté většiny společnosti na vlastní důstojnost a svobodu*“ (Tabery, 2017, s. 34).

Roznětkou výbuchu nahromaděné nespokojenosti se stalo násilné rozeznání demonstrace 17. listopadu 1989. To vedlo k pádu KSČ a novým demokratickým volbám (Bělina, 1999).

2.2 Vývoj předškolního vzdělávání 1948–1989

Pro budování socialismu v lidově demokratickém státě měla výchova a vzdělávání neodmyslitelný význam, proto i mateřská škola byla z hlediska tohoto procesu velmi významným činitelem. „*Položit v mateřské škole pevný základ pro výchovu mládeže všestranně zdatné a vyspělé, oddané lidově demokratickému zřízení, mládeže připravené k budování i k obraně naší vlasti*“ (Bartušková M., Jírová M. Mateřská škola. In: Opravilová, Uhlířová 2012, s. 11).

Dalším krokem pro vybudování vzoru jednotného školství bylo vytvoření nových osnov. V roce 1948 byl vydán Pracovní program pro mateřské školy, který veškerou individualitu a volnost výchovy ruší, a jako společný nový cíl stanovuje budování základů pro výchovu nového socialistického člověka (Rýdl, Šmelová, 2015).

Tyto osnovy se snažily pomocí edukace vytvořit nové smýšlení, jež mělo reflektovat cíl vybudovat novou lidově demokratickou společnost. „*Výchovný záměr vychází ze společenské představy nového člověka jako budovatele socialismu a obránce vlasti*“ (Osnovy pro mateřské školy 1955. In: Opravilová, Uhlířová 2012, s. 202).

Je tedy zřejmé, že se Komunistická strana a vláda chopila moci s úmyslem změnit českou společnost od základu, a nastavit tak nekompromisní diktát soukromého i společenského života. „*Tomuto cíli jsou podřízeny výchovné prostředky, metody i priority výchovných složek při působení na osobnost dítěte*“ (Pracovní program pro mateřské školy, 1948).

Lze také konstatovat, že primárním nástrojem vytvoření „lásky a obdivu k Sovětskému svazu“, neboli indoktrinaci, byla společenská (tehdy mravní) výchova. Dalším prostředkem indoktrinace měly být tělesná výchova, mateřský jazyk, mravní výchova a výchova estetická, která je opřena především o tradiční lidovou tvorbu (Rýdl, Šmelová, 2015).

Hlavním cílem výchovy tedy bylo vychovat společnost všestranně rozvinutých občanů, kteří budou ochotni rozvíjet nový režim. Cíl předškolní výchovy byl odvozen z učení marxismu-leninismu a kladl si za cíl přejít z kapitalistické společnosti do socialistické.

Děti tedy musíme brát jako budoucí pracovníky socialistického společenství a může je vést pouze ten, který je s touto ideou naprosto ztotožněn (Bělinová, Cipro, 1959).

Komunistický totalitní režim také zakazoval náboženskou výchovu, která měla idealistickou základnu v kontrastu s požadavkem režimu, tj. materialistickou filozofií. „*Mateřská škola musí vycházet při své výchovné práci při vytváření prvků světového názoru tak, aby bojovala*

s náboženskými předsudky, pověrami i představami, to je jejím hlavním úkolem“ (Osnovy pro mateřské školy 1955, s. 32).

V předškolním období je dítě velmi úzce spojené s rodinou a ta jej zatěžuje nejvíce neověřenými tvrzeními (pověrami). Způsob práce mateřských škol měl přispět i k ovlivňování rodičů, s nimiž byli učitelé v úzkém spojení mnohem více než na základní škole.

„Škola musí přesvědčit rodiče, že předejdou mnoha problémům a ušetří děti řadě zmatků, jestliže zabrání vzniku náboženských představ, pověr a různých jiných přežitků idealistického názoru na svět už v předškolním věku“ (Bělinová, Cipro 1959, s. 23-24).

Důležitým činitelem zde byla i učitelka, která měla za úkol hlásat tzv. vědecký světový názor a měla děti chránit před tzv. pověrami. *„Proto má být učitelka především sama důsledný a přesvědčený ateista, má mít v této otázce jasno a musí stát na základně vědeckého světového názoru“ (Bělinová, Cipro 1959, s. 24).*

Autoři dále uvádějí, že zvlášť velký důraz byl kladen na tradiční duchovní svátky, které byly pevně zakořeněné v naší tradici právě do roku 1948, a že kritickým časem pro nesprávné představy bývá období vánočních svátků, kdy je třeba tento čas připomenout a pojmout především jako období míru, pokoje a radosti a nesmí se připustit implementace náboženských prvků do těchto svátečních dnů.

Na závěr je nutné uvést, že tento postoj namířený proti religiozitě byl v důsledku komunistických idejí velmi prosazován v celé široké společnosti, kdy se nejen představitelé náboženských kultur, ale i samotní věřící lidé ocitli v rolích utlačovaných a šikanovaných režimem kvůli svému náboženskému vyznání.

Komunistický režim věnoval mimořádnou péči o děti předškolního věku také stavbou rozsáhlých sítí mateřských škol a jeslí. Tyto instituce plnily nejen sociální, ale i výchovné poslání a po dobu totalitní vlády uskutečnily základní principy stanovené Školským zákonem z roku 1948.

Předškolní výchova zaujímala v socialistické soustavě významné místo, plnila nejen tu funkci, že se stále více matek mohlo zapojit do pracovního procesu, ale přispívala i k přípravě dětí ke vstupu do základní školy. Proto se v dalším rozvoji československé výchovně-vzdělávací soustavy kladl takový důraz na rozvoj a vysokou úroveň předškolní výchovy dětí, která by zajistila všem dětem systematickou a cílevědomou výchovu tak brzy, jak jen to společenské podmínky dovolovaly (Oprávilová, Uhlířová, 2013).

Pro realizaci tohoto programu jsou velmi důležité i jesle, které byly budované paralelně s mateřskými školami a které později byly přiřazeny do předškolního vzdělávání.

„Jednotné řízení celého cyklu předškolní výchovy poskytne možnost důsledné realizace jednotného programu výchovné práce.“ (Zákon č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání).

Ukázalo se, že je neúnosná minimální návaznost praxe výchovy jeslí a mateřských škol. Tato skutečnost byla impulzem pro vytvoření jednotného výchovného systému pro celé předškolní období (Rýdl, Šmelová, 2015).

Celková výstavba sítě předškolních učilišť vyžadovala efektivní spolupráci výrobních a společenských organizací, závodů, družstev a národních výborů.

„Zapojení všech těchto organizací vedlo k rychlému nárůstu mateřských škol a jeslí ve větších obcích a později převážně na perifériích velkých měst, nově budovaných sídlišťích“ (Kovaříček, 1978).

„Nový cíl předškolního vzdělávání po roce 1960 je v souladu s cíli vyspělé socialistické společnosti a umožňuje, společně s jeslemi, přiměřenou přípravu k základnímu vzdělávání“ (Program výchovné práce v jeslích a mateřských školách, SPN, 1968, s. 12).

Základním výchovným prostředkem byla i nadále hra, učení, pracovní činnosti a denní režim, avšak tyto prostředky neměly v edukačním procesu rovnocenné místo, v první řadě šlo o důrazné plnění úkolů jednotlivých

výchovných složek, a to vedlo k nedůslednému nastavení požadavků (Rýdl, Šmelová, 2015).

V roce 1978 je vydán nový Program pro výchovné práce pro jesle a mateřské školy. Toto kurikulum vzniklo v důsledku intenzivní reorganizace školství, a které prošlo ověřovacím procesem již v letech 1973–1976.

„Cílem je zajištění maximální obsahové návaznosti a organické podřazenosti základnímu vzdělávání“ (Další rozvoj československé výchovně-vzdělávací soustavy. Projekt a Zpráva. Praha, 1976).

Období normalizace se dotklo výrazným způsobem i předškolní výchovy, neboť hlavní těžiště „nové“ výchovně-vzdělávací soustavy bylo opět převzato z koncepce sovětské pedagogiky:

- prohloubení ideově-výchovného působení předškolních zařízení,
- pěstování vlastností a schopností nezbytných pro člověka žijícího ve vyspělé socialistické společnosti,
- dokonalejší příprava na školní práci,
- zvýšení požadavků na respektování individuálních zvláštností dětí, na komplexnost a dlouhodobý charakter procesu učení.

(Tamtéž)

„Těžištěm učení bylo opět řízené zaměstnání, které představovalo základní formu organizovaného kolektivního vzdělávání“ (Rýdl, Šmelová 2015, s. 68).

V roce 1980 se v Praze konala konference OMEP, která byla zaměřená na otázky výchovné práce v předškolních zařízeních. Na této konferenci vznikl požadavek na vznik nového programu, který by byl více otevřený respektování potřeb dítěte a individuálnímu přístupu k němu.

„V roce 1983 a 1988 byly tedy vydány poslední socialisticky laděné metodické příručky a metodiky, z kterých ale po odstranění ideologického balastu bylo v praxi čerpáno ještě hluboko po roce 1989“ (Rýdl, Šmelová 2015, s. 71).

Metodické příručky k jednotlivým obsahům výchovně vzdělávacích složek a jejich důsledné dodržování však vedly k přetěžování dětí a v důsledku toho neměly děti žádnou příležitost pro volnou hru a svobodné rozhodování (Šmelová, 2004).

Děti byly vystaveny neustálému časovému tlaku, který souvisel s předdimenzovaným denním režimem.

„Úkolem učitelky bylo sledovat a provádět rozbor hravých aktivit, vytvářet pro ně odpovídající podmínky, tyto činnosti motivovat a strukturovat z hlediska plnění výchovně-vzdělávacích cílů, tzn. využívat hru i pro záměrnou činnost, jako je učení a práce s využitím vhodných aktivizačních podnětů“ (Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy, 1983).

Ze strany učitelek docházelo k častým stížnostem na předdimenzovanost a přeorganizovanost výchovně vzdělávacího procesu. *„Práce MŠ dostávala postupně školský charakter“* (Rýdl, Šmelová 2015, s. 72).

Negativně se odrazila i přeplněnost tříd, v jedné třídě bylo zapsáno 35 dětí. Prioritou bylo tedy zachování bezpečnosti dětí, individuální práci se učitelky mohly věnovat pouze v rámci ranních nebo odpoledních zájmových činností a her, kdy nebyly ve třídě přítomny všechny děti (Šmelová, 2004). Z mateřských škol se vytrácela hravost a radost. Detailně propracovaný vzdělávací model učitelky i děti svazoval a nedával prostor k zájmovým činnostem a potřebám dětí.

V roce 1989 dochází k pádu totalitního režimu a přináší svobodu celé společnosti, tedy i svobodu ve vzdělání. *„S rokem 1989 souvisí zahájení procesu transformace školství, zrušení státního monopolu v oblasti vzdělávání a vznik soukromých a církevních mateřských škol“* (Národní zpráva o stavu předškolní výchovy, vzdělávání a péči o děti předškolního věku, 2000).

Svoboda ve vzdělávání přinesla nové možnosti, ale nikdo přesně nevěděl, co se těmi možnostmi míní, jak tu svobodu nových příležitostí pojmout. Navíc se objevilo mnoho nových směrů, s nimiž neměli

pedagogičtí pracovníci dostatek zkušeností a nadměrnou direktivu a striktní postupy vystřídala nejistota a chaos bez jasně nastavených pravidel.

- **Legislativa MŠ**

Dosavadní školský systém platný do roku 1948, který se opíral o Prozatímní pracovní program pro mateřské školy z roku 1945 a který byl vypracován na základě Výchovných osnov pro mateřské školy hlavního města Prahy z roku 1938, byl zrušen novým Školským zákonem, jenž nastavoval nové právní normy, opírající se o jednotný, státní a bezplatný typ výchovy ve zdravotně sociálních zařízeních pro děti od 3 do 6 let věku (Výchovné osnovy pro mateřské školy hlavního města Prahy, 1938. In: Rýdl, Šmelová 2015).

V roce 1948 vyšel Zákon o úpravě jednotného školství, podle něhož byly mateřské školy zařazeny do jednotné školské soustavy.

„II. Mateřská škola, § 8. Mateřská škola poskytuje v těsné součinnosti s rodinou dětem ve věku od tří let do doby, kdy začnou docházeti do národní školy, výchovnou péči a zdravotní a sociální ochranu“ (Zákon č. 95/1948 Sb., O základní úpravě jednotného školství, ze dne 21. dubna 1948).

V první části § 1 odst. 1 zákona č. 95/1948 Sb., v úvodním ustanovení se uvádí, že: *„veškeré mládeži se dostane jednotné výchovy a obecného i odborného vzdělání na školách, které tvoří jednotnou soustavu“* (Opravilová, Uhlířová 2013, s. 48). To znamená, že všechny děti budou vzdělávány podle jednotného vzdělávacího kodexu, který bude přesně stanovovat cíle a nebude podporovat žádné reformní (alternativní) směry.

Podle § 8 odst. 1 zákona č. 95/1948 Sb., se v mateřských školách mohly vzdělávat pouze děti od tří let až do doby, kdy začnou docházet do národní školy (tj. v 6 nebo 7 letech) (Opravilová, Uhlířová 2013, s. 49). Dvouleté děti tedy neměly nárok na předškolní vzdělávání, výjimku tvořily

individuální rozhodnutí ředitelky škol, které přijaly děti narozené do konce kalendářního roku s dovršením tří let, pokud potřebovaly naplnit třídu.

„V jedné třídě má býti nanejvýše 30 dětí, při vyšším počtu se podle možnosti zřídí další třída“ (§ 9 odst. 2. č. 95/1948 Sb.).

„Školský Zákon z dubna 1953 č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů uzákonil tříletou přípravu učitelky mateřských škol na pedagogických školách, které vznikly z pedagogických gymnázií“ (Opravilová, Uhlířová, 2013).

Pedagogická gymnázia byla zřízena od roku 1950 a měla za úkol vzdělávání učitelů MŠ. Tyto „odborné pedagogické školy“ měly vychovat učitele „všeestranně vzdělané a s hrdým vlasteneckým cítěním a socialistickým názorem, schopné vychovávat a vzdělávat děti tak, aby z nich vyrostli nadšení budovatelé a stateční obránci vlasti“ (Učební plán pro pedagogická gymnázia, 1950). *„Tato gymnázia se potýkala s řadou potíží zapříčiněnou nedostatečnou koncepčností a promyšleností při jejich zavádění“ (Rýdl, Šmelová 2015, s. 79).* Nové střední pedagogické školy byly tříleté a po jejich absolvování následovala povinná jednorozční řízená praxe v MŠ (Kovaříček, 1978).

Tento systém vzdělávání pedagogů nepřinesl pozitivita, protože vedl ke zrušení možnosti vysokoškolského vzdělávání pedagogů mateřských škol, který existoval mezi lety 1946-1953.

15. 12. 1960 vyšel Zákon č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání, který v § 11 hovoří o úpravě tříletého vzdělávání na středních pedagogických školách na čtyřleté studium a všeobecně tyto školy řadí na úroveň středních odborných škol, kde lze obor studovat dálkově (Kropáčková, 2001). Tato úprava středních pedagogických škol (SpgŠ) platí dodnes a souvislá praxe je zahrnuta v rámci čtyřletého studia v každém roce.

Rok 1978 přinesl opět nový Zákon o školských zařízeních České národní rady č. 76/1978, díky němuž bylo možné zakládat jesle, mateřské školy a různé dětské útulky vedle územně rozdělených Národních výborů (Zákon č. 76/1978 Sb., Zákon České národní rady

o školských zařízeních). Cílem bylo zvýšit počet předškolních zařízení a prohloubit v nich ideově výchovné působení.

„Vyhláška č. 87/1980 Sb., *O mateřských školách, společných zařízeních jeslí a mateřské školy a dětských útulcích*“ (Opravilová, Uhlířová 2013, s. 98) upravovala, mimo jiné, i zařazení dvouletých dětí do předškolního vzdělávání. Podle § 4 odst. 2. Vyhlášky. č. 87/1980 Sb., se „*Mateřská škola může zřídit i pro děti od dvou let věku, nelze-li pro malý počet dětí zřídit v místě jesle a přihlásí-li se zákonní zástupci k pravidelné docházce.*“ Podmínkou bylo, aby ve třídě bylo alespoň 20 dětí od 3 do 6 let.

Pokud tedy mateřská škola neměla v místě jinou možnost, kam mladší děti umístit, mohla si doplnit na základě žádosti rodičů děti mladší dvou let. Zákonní zástupci museli však způsobilost dítěte doložit lékařskou zprávou: § 5 odst. 6. Vyhlášky č. 87/1980 Sb., uvádí, že „*v místech, kde nejsou zřízeny jesle, může mateřská škola přijímat i děti ve věku od 2 let, jestliže zástupci lékařskou zprávou dokáží, že dítě je dostatečně vyspělé a způsobilé navštěvovat mateřskou školu.*“ (Vyhláška č. 87/1980 in Opravilová, Uhlířová 2013, s. 102).

Posledním zákonem, který vyšel před listopadem 1989, byl Zákon České národní rady č. 31/1984 Sb., kterým se mění a doplňuje Zákon České národní rady o státní správě ve školství a Zákon České národní rady o školských zařízeních.

Jednalo se o doplnění předešlého Zákona České národní rady č. 77/1978 Sb., o státní správě ve školství, ve znění Zákona České národní rady č. 49/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje Zákon o národních výborech a který upravuje působnost místních národních výborů ve střediskových obcích.

Oblasti předškolního vzdělávání se týkal především § 10, který určoval Okresní národní výbor jako hlavní orgán rozhodující o přijetí dítěte do školy. Přijímány byly děti, které dovrší šestý rok věku v době od počátku školního roku do konce roku kalendářního. Dále rozhodoval

o odkladu povinné školní docházky z důvodu nedostatečného zdravotního nebo duševního stavu žáka. „*Příslušný k rozhodování je Okresní národní výbor, v jehož územním obvodu dítě plní povinnou školní docházku nebo tuto povinnost má plnit*“ (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1984-31>).

2.3 Závěr teoretické části

Období socialismu bylo pro náš stát a občany v mnoha oblastech spojeno se značnou ekonomickou, kulturně-společenskou i hospodářskou regresí, to se však ukázalo v plné míře až po „Sametové revoluci“ s otevřením hranic se západním světem.

Oblast školství a vzdělávání se legislativními změnami po roce 1948 stala neoddělitelnou součástí ideologického světonázoru a podílela se na ovlivňování myšlení při výchově nové generace. Nejen pedagogika, ale i všechny ostatní vědy, zvláště pak společenské, byly nekompromisně ovlivňovány marxistickým vlivem, na jehož základě mělo dojít novému vnímání vědních disciplín.

Časté reformy a úpravy zákonů svědčí o neodborném nastavení systému předškolního vzdělávání. Tím, že bylo po dobu 20 let (1950–1970) uzavřeno vysokoškolské vzdělávání pedagogů mateřských škol, je zřejmé, že došlo k úbytku lépe kvalifikovaných odborníků v této profesi. Všechny uvedené novely a vyhlášky vznikaly jako reakce na měnící se podmínky ve vzdělávání, ať už z důvodu vysokého nárůstu počtu dětí nebo ve snaze napravit nevyhovující podmínky pro výchovně vzdělávací systém.

Základem pro udržování světonázoru občanů byla politická, demagogie, zastrasování a neinformovanost o jiných než socialistických kulturách, které měly občany udržet v nevědomosti a nejistotě, a tudíž ochotě přijímat názory nastoleného režimu. Studium odborné literatury související s přípravou této práce přináší překvapivá zjištění, jak se společnost dá ovlivňovat a ovládat nepravdivými tvrzeními a pohrůzkami perzekuce v případě nedostatečné loajality. Z dostupných

zdrojů vyplývá, že se totalitní režim nezdíral používat děti jako rukojmí v prosazování svých cílů a idejí.

3 Praktická část

- **respondenti**

Respondentky autor oslovil na základě osobních známostí nebo doporučení vycházejících z okruhu rodinných příslušníků a spolupracovníků.

V rámci výzkumu oslovil šest učitelek v různých věkových kategoriích, přičemž nejmladší z nich bylo 56 let a nejstarší 87 let. Všechny tyto učitelky působily v některých dekádách druhé poloviny 20. století

Léta	40.	50.	60.	70.	80.	90.	00.	10.
učitelka A – 56let					x	x	x	x
učitelka B – 62let				x	x	x	x	x
učitelka C – 68let				x	x	x	x	
učitelka D – 76let			x	x	x	x		
učitelka E – 81let		x	x	x	x			
učitelka F – 83let	x	x	x	x				
učitelka G – 87let	x	x	x					

- **Struktura otázek a průběh rozhovorů**

Samotný výzkum byl realizován na přelomu října a listopadu 2017 a respondentky byly dopředu informovány o tématu práce, ale nikoliv o jednotlivých otázkách rozhovoru. Dotazované dostaly stejný prostor pro možnost vyjádření a měly stejný počet otázek. Celý rozhovor probíhal po dobu zhruba dvou hodin. Úkolem těchto rozhovorů bylo získat co nejvíc informací pro následnou analýzu a syntézu.

Rozhovory neměly za cíl zobecnění postojů respondentek, jednalo se pouze o subjektivní reflexe sledovaného období. Otázky autor vybíral na

základě sledování vlastních hypotéz a kladl je v přirozeném sledu v řízené výpovědi podle daného tématu, a poté se k nim vracel ve volných výpovědích.

Tři z dotazovaných učitelek žily a pracovaly na Příbramsku v malých obcích. Jedna v Mělníku a později v Neratovicích a zbylé učitelky působily na území hlavního města Prahy.

V pěti případech případů byl autor pozván domů k jednotlivým respondentkám, kde panovala příjemná atmosféra a klidné prostředí, jež vždy doplňovalo příjemné pohoštění. S jednou respondentkou se autor sešel na neutrálním místě v kavárně poblíž místa jejího bydliště.

Rozhovor byl vždy rozdělen na dvě části, přičemž každá z nich trvala jednu hodinu. V první části se dotazované měly možnost rozhovořit ve volné výpovědi, kterou posléze v druhé hodině rozhovoru, doplňoval autor řízenými otázkami, a rozvíjel tak cíleně debatu k danému tématu. Rozhovory autor nahrával a následně přepisoval k jednotlivým otázkám. Podrobný přepis rozhovorů je zařazen v přílohách této práce.

- **rozhovor 1. část**

Volná výpověď

- Navázání kontaktů, vytvoření sociálního prostoru
- Motiv pro volbu profese učitele MŠ
- Vnímání této profese tehdejší a dnešní společností
- Děti dnes a včera

Motiv pro volbu profese učitele MŠ

Lze konstatovat, že respondentky si našly cestu k této profesi díky zkušenostem z dětství nebo dospívání, kdy se měly možnost věnovat malým dětem. Pocit zodpovědnosti a radosti během těchto zážitků pro ně byla jakýmsi startem do jejich profesního života.

„Od malička jsem měla ráda děti a už jako od pátý třídy jsem tady známým lidem z okolí vozila miminka.“ (učitelka A, 80. léta – současnost)

Rozhodující tedy bylo prostředí, v němž respondentky vyrůstaly a kde měly možnost setkat se tváří tvář se zodpovědností v péči o předškolní děti.

„Od malinka jsem měla plný dvůr dětí, ale chtěla jsem být dětskou zdravotní sestřičkou.“ (učitelka D, 60. – 90. léta)

Na základě těchto zkušeností se rozhodly pro studium a následnou práci v předškolním vzdělávání.

„A potom jsem byla na nějakém setkání se svojí kamarádkou a ona měla sestřenici a ta studovala tuhleto pedagogickou školu a mně se to zalíbilo. Líbilo se mi být tou paní učitelkou, mít tu autoritu a prostě vzdělávat ty děti.“ (učitelka B, 70. – 10. léta)

Zásadním rozhodnutím pro volbu životní profese může být i krátký zážitek nebo zkušenost.

„Když jsem byla malá, tak na základní škole mi dal pan ředitel možnost jeden den pohlídat děti ve třídě a velmi se mi to líbilo“ (učitelka E, 50. – 80. léta)

Ženy, které mají zájem o péči o malé děti, si mohou i na základě malých zkušeností z dětství či dospívání vypěstovat pevné základy a přesvědčení, ve kterém setrvávají až do dospělosti. Zdá se, ani doba nemá na jejich rozhodování a motivaci ve volbě této profese žádný vliv. Vysvětlení se nabízí takové, že malé děti vyvolávají v mladých dívkách a ženách smysl odpovědnosti a citu k dětem, jimž se tak rády věnují a s péčí a láskou se o ně přirozeně starají.

Vnímání této profese tehdejší a dnešní společností

Respondentky uvádějí, že dříve byla profese učitelky v MŠ společností vnímána mnohem výrazněji, pedagog byl na veřejnosti více váženou osobou, než je tomu dnes.

„Myslím si, že dřív měla učitelka lepší postavení, protože rodič měl k té učitelce takový vztah, že jí bral jako autoritu. Tehdy byla totiž maturita na střední pedagogické škole významným vzděláním, byla to prestižní práce.“ (učitelka B, 70. – 10. léta)

„Dřív jsme byli uznávanější, váženější, rodiče s námi úplně jinak jednali. Učitel byl někdo. Byla jiná doba a byl jiný způsob komunikace.“ (učitelka A, 80. léta – současnost)

Respondentky dále uvádějí, že si dříve a hodně školce pomáhali ve svém volném čase.

„Myslím si, že dřív si ty rodiče tý školky vážili, když věděli, že se o to jejich dítě staráte. Hodně nám pomáhali, nejen rodiče. Nedovedu si představit, že by to mohlo teď tak být.“ (učitelka E, 50. – 80. léta)

Ve výpovědích jsem se také setkal se zajímavým náhledem na tehdejší spolupráci učitelů předškolního a základního vzdělávání.

„..., ale kolegové ze základních škol k nám chovali úctu. Osobně jsem nikdy nepocítila od kolegů, že jsem jenom učitelka v MŠ.“ (učitelka C, 70. – 00. léta)

Na základě subjektivních výpovědí můžeme konstatovat, že společnost si předškolních pedagogů dříve více vážila, neboť měli středoškolské vzdělání s maturitou, které bylo společensky významnější.

Rodiče se také více zajímali o školu, kam jejich děti chodily, protože učitelky vypověděly, že jim rodiče často vypomáhali při stavbách, úklidech zahrady a s drobnými opravami apod. Dle výpovědí je zřejmé, že i učitelé základních škol si vážili svých kolegů z MŠ.

Děti dnes a včera

Respondentky se shodují na tom, že dítě bylo dříve vedené více k samostatnosti a ke skromnosti, která byla přirozeným vyústěním doby, která nenabízela množství informací a produktů.

„Porevoluční doba přinesla šílenej konzum. Děti mi třeba vyprávěly, že o víkendu byly celý den s rodičema v supermarketu a jedly hranolky. Změnily se hodnoty společnosti. Místo toho, aby rodiče vzali své děti na výlet, tak s nimi celý dny tráví v zábavných parcích a v supermarketech, kde utrácí peníze za zbytečnosti a děti si ničeho neváží. Když jsme byli my malí, tak jsme na Vánoce dostali jednu hračku a měli jsme radost ze skromně vyzdobeného stromečku. A taky jsou dnes děti méně samostatné, rodiče se o ně přílišně starají, a to není dobře.“ (učitelka G, 40. – 60. léta)

„Dnes jsou ty děti vedený v blahobytu, tehda děti žily skromně a byly v tom vedený, protože i my jsme žili ve skromnosti.“ (učitelka E, 50. – 80. léta)

Lidé měli menší platy, žili v úplně jiné ekonomické situaci. Rodiče se také dětem věnovali mnohem více. V dnešní době chtějí mít méně vlastních dětí, to má za následek pedocentrické vnímání dítěte (dítě je středem vesmíru, vše se kolem něj točí a je vedeno k menší zodpovědnosti).

„Dnešní dítě je středem vesmíru a rodiče se na nás mračí, pokud naznačíme, že je problém. Děti jsou méně samostatné.“ (učitelka C, 70. – 00. léta)

Dále se respondentky shodují na tom, že dříve byly děti více samostatné, právě i díky jeslím, které je dokázaly připravit na mateřskou školu.

„Děti ale byly velmi samostatné většinou z jeslí, nepočůrávaly se, uměly se obléknout, byly samostatnější.“ (učitelka B, 70. – 10. léta)

Respondentky se shodují na tom, že se děti výrazně změnily. Mají dnes nepřeberné množství hraček a pomůcek. Hodnoty společnosti se posunuly jiným směrem následkem uspěchané doby a konzumního života.

Respondentky upozorňují na důležitost jeslí, které podporovaly adaptaci na přechod do mateřské školy.

Také důslednost ve výchově podle dotazovaných slábne, dítě je vnímáno jako klenot rodiny, kolem něhož se chodí „po špičkách“ a veškerou odpovědnost a povinnosti rodiče raději přebírají za dítě.

Rozhovor 2. část

Řízený rozhovor

- Potřebné vzdělání pro výkon učitele v MŠ v dané době
- Dodržování osnov pro předškolní vzdělávání
- Síla komunistická ideologie v souvislosti s předškolní výchovou a vzděláváním
- Počty dětí v MŠ
- Podíl dopoledního vzdělávání a volné hry – frontální a volná hra
- Flexibilita denního režimu
- Vybavenost mateřských škol po stránce hraček, herních prvků, profesních nebo edukačních pomůcek
- Účast dětí mladších tří let na předškolním vzdělávání
- Nárůst mezd učitelů v MŠ v průběhu jednotlivých dekád

3.1 Řízená výpověď

Potřebné vzdělání pro výkon učitele v MŠ v dané době

Z odpovědí je zřejmé (viz příloha „otázka č. 4), že všechny učitelky mají plnou kvalifikaci, které bylo možné v tehdejší době dosáhnout. Tím se míní střední pedagogickou školu nebo tříletou pedagogickou školu s jednoroční praxí a tzv. **doplňovací vzdělávací kurzy** pro jednotlivé specializace v oboru. (50. – 60. léta)

27. 10. 1945 vešel v platnost Dekret prezidenta republiky o vysokoškolském vzdělávání učitelstva. Toto se týkalo i učitelů mateřských škol pouze ve dvouletém studiu.

Další vzdělávání měly zajišťovat tzv. **doplňovací vzdělávací kurzy** pro jednotlivé specializace v oboru. Na vysokých pedagogických školách se vzdělávalo v šesti oborech: biologii, psychologii, vychovatelství, sociologii, estetice a praxi (Opravilová, Uhlířová 2012).

V roce 1953 vyšel *Zákon č. 31/1953 Sb.* o školské soustavě a vzdělávání učitelů, podle něhož se zřizují tříleté pedagogické školy s jednoroční praxí. (Opravilová, Uhlířová 2013)

„Podle vládního usnesení ze dne 30. května 1950 byla zřízena Pedagogická gymnázia pro vzdělávání učitelek mateřských škol“ (Opravilová in Kropáčková 2007, s. 16).

Od této doby až do roku 1970 byly střední školy pro učitele mateřských škol tím nejvyšším možným vzděláním v oblasti předškolní pedagogiky.

„V roce 1970 bylo na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a na Univerzitě F. Palackého v Olomouci znovu zřízeno vysokoškolské studium učitelství pro mateřské školy ve formě denního i dálkového studia.“ (Opravilová in Kropáčková 2007, s. 17)

Instituce vzdělávající pedagogické pracovníky MŠ

1947-1989

50. - 60. léta 20. století	Pedagogické fakulty (1947-1950) dvou semestrové studium Pedagogická gymnázia (1950-1953) čtyřleté studium Pedagogické školy (1953-1960) tříleté studium Pedagogické školy (od roku 1960 po současnost) čtyřleté studium Pomaturitní studium (1964-1989) tříleté studium
70. - 80. léta 20. století	Pedagogické fakulty (1970- doposud v různých formách a studijních oborech)

(Rýdl, Šmelová, 2015)

Schéma pedagogického vzdělání jednotlivých respondentek

	Pedagogická fakulta	Od r. 1953 tříletá ped. škola s jednoroční praxí	SPgŠ
učitelka A – 56let			x
učitelka B – 62let			x
učitelka C – 68let			x
učitelka D – 76let			x
učitelka E – 8let		x	
učitelka F – 83let		x	
učitelka G – 87let	x	x	

Dodržování osnov pro předškolní vzdělávání

Po druhé světové válce učitelky pracovaly podle tzv. prozatímních osnov, podle kterých měly možnost pracovat a vzdělávat uceleněji. „V roce 1945 byl vydán *Prozatímní pracovní program pro mateřské školy*, s cílem navázat na program z roku 1938 zpracovaný pod vlivem reformního předválečného období“ (Rýdl, Šmelová 2015, s. 41).

„Měli jsme **prozatímní** osnovy, které vycházely z nomenklaturních osnov ministerstva školství, k tomu byly metodiky, a to se nám pracovalo už jako líp.“ (učitelka D, 60. – 90. léta)

„Učily jsme podle složek: Rozumová, výtvarná, tělesná, mravní, hudební, tělesná, literární výchova. Učilo se podle rozvrhu. Psaly se denní přípravy a hodnocení a záznamy o dětech, učily jsme dvě, jedna odpoledne, druhá odpoledne.“ (učitelka E, 50. – 80. léta)

Jako souhrnné „kurikulum“ pro pozdější předškolní vzdělávání bylo představováno formou tzv. metodik nebo programů výchovné práce v jeslích a v mateřských školách. Jednalo se o malé brožury, později od roku 1986 silnější svazky, doplněné o ukázky plánů výchovně vzdělávací práce, kde byl stručně vymezen cíl výchovy, poslání a úkoly předškolních a výchovných zařízení, výstupní dovednosti odpovídající konkrétnímu vývojovému stavu dítěte.

„My jsme pracovali podle programu výchovné práce. To byl zjednodušený soupis konkrétních dovedností pro jednotlivé věkové kategorie dětí v předškolním věku. To byla veliká pomoc, nevím, jak to vnímali ostatní, ale ke každé výchově tam byly konkrétní výstupy.“ (učitelka B, 70. – 10. léta)

„...ale měli jsme je jasně a stručně definovaný. Vše bylo přehledné a tím se ta práce o dost zjednodušovala.“ (učitelka C, 70. – 00. léta)

Jedna z výchov, která se objevila později, byla výchova branná. Tuto výchovu se učitelky snažily pojmout např. rekreační vycházkou nebo formou pohybových her v přírodě.

„Branná výchova byla to, že jsme se šli někam projít a zdolávali jsme nějaký terén, ale poslouchali jsme tam skřivánka a udělala jsem si poznámku k BV, ale plynové masky jsme si vyzkoušeli, jen kdo chtěl, a hráli jsme si na slona, ale byla to velmi okrajová záležitost.“ (učitelka B, 70. – 10. léta)

V rámci kolektivního vzdělávání se začaly realizovat vzájemné hospitace, pro kvalitnější předávání zkušeností a rychlejší přísun informací z oboru.

„Na okrese jsme museli chodit na hospitace a často nám chodily inspektorky. Každá z nás byla metodičkou na jinou výchovu, já měla na starosti tu literární.“ (učitelka E, 50. – 80. léta)

Každá z jednotlivých učitelek v rámci svého funkčního období vypovídá, že se vývoj předškolního kurikula vyvíjel. Jednotné osnovy a program učitelky ve výpovědích nezmiňují, konstatují pouze, že pracovaly podle nařízených materiálů.

Síla komunistická ideologie v souvislosti s předškolní výchovou a vzděláváním

Podle jednotlivých narátorek je zřejmé, že i předškolní výchova podléhala tlaku ateistické výchovy, avšak některé učitelky byly velmi zásadové a trvaly na svém.

„Servítky jsem si nebrala. Byla to pohádka a patří to ke všeobecnému vzdělání. Navíc ty tradice vychází z naší kultury.“ (učitelka C, 70. – 80. léta)

„Třeba Vánoce jsme nesměli dělat, ale dělali jsme dědu Mráze. Udělali jsme si hezký vánoční den a toho dědu Mráze jsme brali jako ježíška.“ (učitelka E, 50. – 80. léta)

„Přišla třeba na inspekci paní inspektorka v období předvánoční, měli jsme výzdobu na větvičkách ve váze, mikulášský, andělé, čertíky, zkrátka co si děti vyráběly. Tak to okamžitě muselo se všechno sundat a zlikvidovat.“ (učitelka G, 40. – 60. léta)

Zajímavý byl také pohled na vnímání uvolnění politických tlaků na společnost v šedesátých letech, kdy se ostře vyhrocená politická situace zmírnila a vypadalo to, že dojde k reformě režimu.

„Na konci šedesátých let se ten tlak uvolnil a člověk měl pocit, že může svobodně říct, co chce, ale nic netrvá věčně.“ (učitelka C, 70. – 80. léta)

„Ta šedesátá léta byla, prostě ten nástup byl úžasnej. A skutečně to vnitřní přesvědčení bylo, jako měl jsi i ten větší pocit tý svobody a jako byl ten pocit, jako že to skutečně vygraduje, a i nějak v tom celospolečenským dění to někam dojde. My jsme v té školce ani nedýchali.“ (učitelka D, 60. – 90. léta)

Rok 1968 byl obdobím demokratizačních snah ve společnosti. Ve školské zprávě se od jara 1968 objevily snahy po demokratizaci školství. *„Proces demokratizace byl ale násilně zastaven. Byl vystřídán postupnou násilnou stagnací a posléze procesem normalizace* (Rýdl, Šmelová 2015, s. 67).

Po roce 1968, kdy byla naše země okupovaná vojsky Varšavského paktu, se museli učitelé podvolit mocenské struktuře a písemně nebo osobně doložit svůj názor na situaci, aby se vědělo, zda jsou nebo nejsou loajální k politickému režimu.

“Po roce 68 jsme museli všichni kantoři jít k pohovorům, jak se díváme na vpád sovětských vojsk. V říjnu 1970 si mě pozvali, protože jsem v dotazníku uvedla, že nesouhlasím s tímto postupem jednání.“ (Učitelka B, 70. – 80. léta)

Závěrem lze uvést, že ideologické vzdělávání neminulo ani předškolní výchovu a její pracovníky, a i když se zdálo, že jsou učitelky MŠ chráněné prostředím malých dětí, nakonec se stejně objevilo ve formě kontrol, nařízení či šikany například kvůli osobním postojům, životnímu stylu nebo názorům, které byly v rozporu s ateistickou výchovou.

„Po roce 68 jsme museli všichni kantoři jít k pohovorům, jak se díváme na vpád sovětských vojsk.“ (učitelka D, 60. – 90. léta)

„V říjnu 1970 si mě pozvali, protože jsem v dotazníku uvedla, že nesouhlasím s tímto postupem jednání. Ptali se mě, jak si to jako

představuji, jak je to možné apod...“ (učitelka C, 70. – 00. léta)

Počty dětí v MŠ

Vzhledem k populačnímu růstu v poválečném období se počty dětí na třídách nemohly snižovat a mateřských škol bylo stále nedostatek. Teprve po roce 1979, kdy se populační „boom“ zastavil, se počty snížily na 25 dětí.

„Bylo to velmi náročné, protože jsme museli těch 40 dětí jako uhlídat, a ještě je zabavit.“ (učitelka G, 40. – 60. léta)

„Zprvu jsem měla dětí 40 a potom 35–30. Průměrně jich ale chodilo kolem 30.“ (učitelka F, 40. – 70. léta)

„35 dětí jsem měla, i dvou a půl letý, ale byly ty děti šikovný.“ (učitelka E, 50. – 80. léta)

„My jsme měli 35 dětí do sedmdesátých let.“ (učitelka D, 60. – 90. léta)

„Já jsem měla 37 dětí v sedmdesátých letech a potom 35 v osmdesátých. Bylo to velmi náročné, člověk někdy nevěděl, kde mu hlava stojí. Domu jsem chodila totálně vyčerpaná, ale časem jsem si na to zvykla. Výchova a vzdělávání tím samozřejmě trpěly.“ (učitelka C, 70. – 00. léta)

„Měli jsme homogenní třídy a počet byl 35 dětí na třídu a byly to galeje! Měla jsem 35 dětí tříletých, většina z nich plakala.“

(učitelka B, 70. – 10. léta)

„Začínali jsme na společných třídách po 25 dětech, někdy na konci devadesátých let myslím, se to zvedlo na 27 dětí.“ (učitelka A, 80. léta – současnost)

Z odpovědí učitelek vyplývá, že počty dětí na třídách byly vysoké, a to znemožňovalo jakýkoliv hlubší individuální kontakt učitele s dítětem. Navíc se značně projevovalo vyčerpání učitelek, které jednoduše nezvládaly doslova přeplněné třídy. Tato bilance se uvolnila teprve na

konci 70. let, kdy klesl populační nárůst, a to vedlo ke snížení počtů dětí v mateřských školách.

Podíl dopoledního vzdělávání a volné hry – frontální a volná hra

Podle výpovědí je zřejmé, že dopolední činnosti probíhala vždy frontálně. Všechny děti pracovaly podle formálního naplánování a kvůli tomuto způsobu vzdělávání nebyl prostor pro individuální rozvoj osobnosti dítěte.

„Dovedete si představit se 35 dětmi dělat nějakou činnost? Nedalo se to zvládnout, musela to být frontální činnost. Chodila jsem domů s brekem a v 25 letech jsem zkolabovala a musela jsem být půl roku doma. Bylo toho na mě tenkrát moc!“ (Učitelka B, 70. – 10. léta)

Dopolední řízenou činnost zajišťoval vždy jeden pedagog. V pravidelném cyklu ranních her, které byly také řízené, rozcviček a dvojích zaměstnání se každodenně učitelky potkávaly s nelítostným časem, který jim v rámci denního režimu nařizoval přesně ohraničený čas pro jednotlivé zaměstnání, např. v deset hodin jít se všemi dětmi ven.

„Vždycky to byly ranní hry, pak rozcvičky a po svačině zaměstnání: tříleté 10 min, čtyřleté 15 minut, 5tileté 20–30 minut.“ (Učitelka B, 70. – 10. léta)

Podle učitelek mohlo být občasným řešením těchto neúnosných situací, jež vznikaly převážně kvůli velikým počtům dětí na třídách, sjednotit více činností v jednu. Vznikala tak provázaná činnost, v níž se děti rozvíjely ve více oblastech poznávání najednou.

„Vždy jsem se to snažila skloubit třeba s huděbkou, abych si to mohla v třídnicí odškrtnout. Časově se to nedalo zvládnout a v deset se muselo jít ven!“ (Učitelka C, 70. – 00. léta)

Přestože se snažíme ve vzdělávání neustále vyvíjet a kvalitu vzdělávání zlepšovat, každý vzdělávací systém má své příznivce i odpůrce a každé nevýhody, které daný vzdělávací systém přináší, mohou zároveň přinášet i pozitivní výsledky. Pedagog je subjektivní, jako každý člověk,

a promítá své zkušenosti a individuální postoje, které vychází z doby jeho profesního působení.

„Zásadně je důležité vzdělávací část dělat společně, venku si můžou hrát individuálně, ale během výuky by děti měly respektovat kolektiv.“ (Učitelka C, 70. – 80. léta)

Některé učitelky si udělaly čas na individuální činnosti s dětmi v rámci ranních volných her, ovšem tento čas byl nedostatečný, protože nově příchozí děti navyšovaly počet přítomných dětí, kterým se musely věnovat.

„Dalo se ráno pracovat ve volných činnostech individuálně, ale třída se rychle plnila a muselo se to dobře připravit. Frontální výuka vyžaduje znát pečlivě druh činnosti a individuální potřeby jednotlivců.“ (Učitelka G, 40. – 60. léta)

Na základě výpovědí autor došel k závěru, že dopolední vzdělávání probíhat převážně ve frontálních činnostech, neboť v důsledku velkého počtu dětí a jedné učitelky nebylo možné v hlavním vzdělávacím čase (tj. přibližně od 9:00 do 10:00) pracovat s dětmi jednotlivě, popř. ve skupinkách. Tento problém se dal vyřešit v rámci ranních „volných“ her, kdy všechny děti ještě nebyly přítomny ve třídě a učitelka si mohla vzít stranou jedno dítě a věnovat se mu.

Zároveň práce v tak plném kolektivu dětí někdy vedla i k trvalým psychickým komplikacím i u mladých učitelek, které nebyly schopné unést silný pracovní nápor.

Flexibilita denního režimu

Respondentky tvrdí, že během jejich kariéry denní režim de facto neprošel změnou.

„Za celou dobu, co jsem učila v tý školce jo, se denní režim nezměnil! Ráno byly ty volný hry, pak cvičení, sváča, nějaké to zaměstnání,

potom pobyt venku a oběd. Pak polední klid, zase jako sváča a zase odpolední hraní.“ (učitelka E, 50. – 80. léta).

Po válce byla však situace taková, že některé školky nebyly zcela dispozičně vhodné pro celodenní provoz, a tudíž se v nich odpolední program vůbec nekonal a děti se na oběd rozcházely domů.

„Protože jsme jako nevařili, tak na oběd děti chodily domu a školka končila. To víte, na vesnici to stačilo.“ (učitelka G, 40. – 60. léta)

Pouze v osmdesátých letech došlo ke změně, kdy se zdvojilo dopolední zaměstnání, z důvodu změn cíle MŠ. Zdvojené zaměstnání bylo typické pouze pro 5leté a 6leté děti v rámci plnění cíle mateřské školy, jímž byla příprava na školu.

„Od devíti do deseti se musely střídat ty dvě výchovy.“

(učitelka A, 80. léta – současnost)

Dále pak učitelky vzpomínají na obtíže s dennodenním převlékáním dětí na tělesnou výchovu.

„Volná hra byla od ranního příchodu do osmi, potom byla řízená rozcvička, kde jsme se museli dennodenně převlékat. Od 9:30 bylo druhé zaměstnání a pak hned ven.“ (učitelka C, 70. – 00. léta)

„Měli jsme volné hry, pak rozcvičku, to jsme se museli převlékat do úborů, to bylo strašný, svačina, zaměstnání, vycházka, oběd, spánek, svačina a hry, pořád dokola, to se ale vůbec nezměnilo.“ (učitelka D, 60. – 90. léta)

Všechny činnosti byly přísně ohraničené časem, ale občas došlo i k jeho úpravám.

„Občas se změnilý časy, ale to spíše z organizačních důvodů

a maximálně o pět nebo deset minut, ale jinak 40 let pořád to samé dokola zaplaťpánbůh.“ (učitelka F, 40. – 70. léta)

Učitelky sice uvádějí, že se režim v průběhu desetiletí „naštěstí“ neměnil, ale zároveň si stěžují na nepohodlné pracovní podmínky

a nařízení, kvůli nimž měly ztížené možnosti vzdělávání v důsledku např.: převlékání dětí na tělesnou výchovu, zdvojeného zaměstnání, kdy byla přítomna pouze jedna učitelka, striktního dodržování časových úseků režimu dne a nevhodných dispozic pro provoz MŠ.

Vybavenost mateřských škol po stránce hraček, herních prvků, profesních nebo edukačních pomůcek

Na první pohled se může zdát, že tehdejší mateřské školy ve vybavení strádaly, avšak respondentky se shodují na veliké podpoře národních podniků (patronátů), které pro ně byly velkými pomocníky a mohly se na ně kdykoliv obrátit.

„Cukrovar měl nad námi patronát na veškerý třeba údržby, opravy, nebo když by se něco porouchalo, elektřina nebo voda, všechno nám udělali zadarmo. Nebo i někdy koupili dětem, co šly do školy, knížku“ jako na rozloučenou. Jednak ten autobus, kdykoliv jsme někam jeli, tak jsme ho měli od podniku zadarmo.“ (učitelka D, 60. – 90. léta)

„Byli jsme vybaveni velmi dobře. Záleželo to vždycky na obci, jestli dá nebo nedá. Měli jsme novou školku, takže to možná bylo i štěstí.“ (učitelka E, 50. – 80. léta)

Co se týče didaktických pomůcek, tak to bylo podstatně horší. Státní dozor nad šířením tiskovin vedl k tomu, že MŠ nedisponovaly kopírovacími zařízeními, takže se všechno muselo vyrábět ručně a ve velkém množství; pro všechny děti.

„Nejhorší to bylo po stránce pomůcek, to jsme museli dělat všechno sami.“ (učitelka C, 70. – 00. léta)

Po válce navíc ne všechny budovy byly vhodné pro zřízení mateřských škol, a tak se jejich vybavení nedalo srovnat s dnešními podmínkami.

„To byla vesnická školka, horor, byla tam jedna místnost, umývárna byla z komory a bylo tam jedno umyvadlo, děti si nosily svačiny a na poledne už chodily domů.“ (učitelka E, 50. – 80. léta)

Pozn. autora: je zajímavé, že se v dnešní době stávají trendem tzv. lesní mateřské školky, které mají vybavení a zařízení na podobné úrovni.

Také sociální vybavenost zde vážla. Podmínky z pohledu dnešní doby absolutně nevyhovovaly současným požadavkům.

„Na záchod se chodilo na suchý na dvorek. Dvorek byl malý a ve třídě jsme jich měli 20. Tam šla inspektorka, a když to tam viděla, tak řekla, že jsem se bála, že ten barák na mě spadne. Bylo to takové domácí prostředí a musely jsme si to tam celé vybudovat.“ (Učitelka F, 40. – 70. léta)

„..., ale zase jsme měli podporu lidí z obce a z těch fabrik, kdykoliv bylo potřeba, tak přispěchali na pomoc. Lidé si tenkrát víc pomáhali, to se dnes nevidí!“ (učitelka G, 40. – 60. léta)

Na počátku šedesátých let vznikl na podporu výzkumu a výroby didaktických pomůcek národní podnik Komenium, který zásoboval všechny školské instituce pomůckami.

„Zase, my jsme to měli možná trošičku jiný, protože jsme byli závodní školka, ale je pravda, že jsme si museli spoustu věcí dělat sami, vybavovalo nás Komenium, a když jsi něco chtěl navíc, tak jsme si to museli vyrobit.“ (učitelka A, 80. léta – současnost)

Díky distribuci národního podniku Komenius byly všechny mateřské školy naprosto shodně vybaveny pomůcky od hraček až po didaktický materiál. Jeho cílem bylo zajišťovat po celém Československu vzdělávacím institucím potřebné vybavení pro edukaci.

Učitelky však v některých případech vypovídají, že si musely didaktický materiál tvořit samy, a rovněž se pořádaly víkendové brigády, např. na úpravu terénu na školní zahradě, nebo malování tříd apod.

Souhlasíte s tím, aby se předškolního vzdělávání zúčastnily děti mladší tří let?

Tato otázka byla zařazena proto, aby se zkušené praktičky mohly vyjádřit k situaci, kterou sice samy nemohly zažít ve svém profesním období, ale která je z hlediska dnešní předškolní problematiky velmi aktuální.

Všechny učitelky se shodly na tom, že dvouleté dítě do kolektivu mateřské školy nepatří nejen z důvodu, že může být nesamostatné a potřebuje dopomoc v základních biologických potřebách, ale není stále ještě přínosem pro vzdělávání v kolektivu a zpomalovalo by svou intenzivní žádostí o pozornost výchovně vzdělávací proces.

„Do školky patří samostatnost, a když mi někdo přivede dvouletý dítě, ale jak se s ním dorozumím? Krmit ho, přebalovat, a ještě v těch velikých počtech? Nemůžeme tady ty děti honit po třídě a zároveň někoho vzdělávat! To prostě nejde!“ (Učitelka A, 80. léta – současnost)

„Víte, to je takový trend dnešní doby, oni rodiče pořád někam spěchají, ale ta výchova se uspěchat nedá. Dítě potřebuje lásku, porozumění a trpělivost a ta se nedá pěstovat ve spěchu. Dětství se nikdy nevrátí, je to velmi důležitá vývojová etapa, co se v ní naučíme, si ponese celý zbytek života.“ (učitelka B, 70. – 10. léta)

„Naprosto nesouhlasím, měla jsem v kolektivu 5 dvouletých dětí. Skloubit výuku dvouletých dětí s těmi šesti-sedmiletými bylo nepředstavitelné. Pro toho kantora je to nesmírně náročný. Dvouleté dítě ve školce nemá co dělat.“ (učitelka C, 70. – 00. léta)

Respondentky potvrzují také individuální adaptabilitu mladších dětí.

„Záleží na tom, jaké to dítě je. Některé si dovede poradit v kolektivu a je samostatné.“ (učitelka D, 60. – 90. léta)

„Jsem zásadně proti, ať si toho dítěte užijou rodiče, pro to dítě je to důležitý.“ (učitelka E, 50. – 80. léta)

„Já si myslím, že nepatří, ať si je užijou rodiče, když si je pořídili! Ten čas přece rychle uteče a ty peníze, které tak honem musejí vydělávat, se jim rozkutálí, ale to dítě vyrůstá přece jenom jednou.“ (učitelka G, 40. – 60. léta)

Jaký byl plat učitele v MŠ v průběhu jednotlivých dekád?

Schéma nárůstu měsíčních hrubých mezd učitelů v MŠ 1950–1990

	50. léta	60 léta	70. léta	80. léta	90. léta	2018
uč. A				1600,-	5500,-	25000,-
uč. B			1000,-	1500,-	4500,-	
uč. C			800,-	1200,-		
uč. D		650,-	750,-	1600,-		
uč. E	500,-	600,-	850,-	2000,-		
uč. F	650,-	700,-	1000,-			
uč. G	500,-	750,-	900,-			

Zdroj: z výpovědí respondentek

Uvedené mzdy se můžou lišit z důvodu rozdílných osobních příplatků např. za vedení třídy, školy nebo odsloužených let. Hrubá mzda se zvedala v odhadu asi o 300 Kčs za rok (viz příloha otázka č. 12.).

Z výpovědí vyplývá, že se plat průběžně zvedal, ale učitelky byly nespokojené i z dalších důvodů, které jsou shodné s těmi dnešními, jako například nízký plat v souvislosti s velkou odpovědností apod. Zároveň je třeba uvést, že ve sledované době byly jiné ceny, např. potravin nebo pohonných hmot, než je tomu v současnosti. Pro porovnání můžeme použít tabulku níže:

Průměrné minimální hrubé mzdy za jednotlivá desetiletí a přehled cen potravin zboží a jízdného v letech 1949–1989

Zdroj: www.czso.cz

Rok (Cena v Kčs)	1955	1965	1975	1985	1995	2018
Mléko 1 l	1,80	1,90	1,90	2,50	11	15
Pivo 0,5 l	1,40	1,60	1,70	2,50	7	10
Jízdenka tram.	2	2	3	1-3	6	24-32
Televizor	-	3950	4200	13 000	15 000	18 000
Auto	28 500	55 000	52 000	84 600	229 805	250 000
Benzín 1 l	4	2,10	6	8	20	30
Průměrná hrubá mzda	1278	1493	2313	2920	8307	32000

Poznámka: přepočtené ceny na množství zboží je orientační

Pramen: statistické ročenky, dobové zprávy

Zdroj: <https://ekonomika.idnes.cz>

Pokud srovnáme uvedené ceny s hrubou nejnižší mzdou v jednotlivých dekádách, lze říci, že ve sledovaném období učitelé nebyli příliš dobře finančně ohodnoceni. Jejich hrubá mzda nedosahuje ani v jednom z období na nejnižší průměrnou mzdu, podobně jako dnes.

- **Závěr praktické části**

Praktická část přináší výpovědi respondentek vycházející z jejich osobních postojů, zkušeností a zároveň umožňuje vytvoření náhledu na fungování předškolního vzdělávání i celé společnosti v období socialismu.

Respondentky velmi překvapily svojí vstřícností a ochotou vyjít časově vstříc a podat potřebné informace k této práci. Zároveň byly kladně

naladěny, a jak autor uvádí, i vnitřně spokojeny se svým osobním i profesním životem.

Vzpomínaly na děti, společné strasti i příjemné zážitky a všechny se shodly na tom, že by zpětně o jiné profesi v životě neuvažovaly.

Během rozhovorů bylo zajímavé pozorovat jednotlivé respondentky, jak během volných výpovědí vzpomínaly jen na pozitivní věci z osobních a profesních životů, ale při řízených výpovědích, s cílenými otázkami na problematiku doby, se dotazovaným vytrácel úsměv ze rtů. Bylo znepokojivé pozorovat, jak s vážnými výrazy ve tvářích mluvily o zbytečnostech a nepříjemnostech, které doprovázely jejich životy v zaměstnání i v soukromí.

Dotazované se jednotně a pozitivně vyjadřovaly k patronátům, které nad nimi držely „ochranou – pomocnou ruku“ a kdykoliv bylo potřeba, tak se na ně i na veřejnost, zejména v malých městech a obcích, mohly spolehnout.

Z komentářů je patrné, že učitelky ke své práci přistupovaly velmi zodpovědně a mají k ní ve vzpomínkách stále kladný vztah, upozorňují však, že to byla profese skutečně náročná jak po stránce psychické, tak časové.

Praktická část výzkumu je autentická a jsem rád, že jsem se mohl osobně setkat se ženami, které zažily dlouhou a nelehkou dobu nejen v profesním životě. Jejich výpovědi a setkání s nimi jsou pro něj cennou zkušeností, protože nesou odkaz předškolního vzdělávání v období rozdílných společensko-kulturních hodnot, které nám při srovnávání s dnešní dobou přijdou leckdy nepředstavitelné.

Díky tomuto bádání autor došel k přesvědčení, že se hodnoty prosazované dobou mění, přesto se však charakter českého předškolního vzdělávání i přes dobové odlišnosti trvale vztahuje k odkazu Komenského.

Přínosné jsou i statistiky průměrných výdělků učitelů v jednotlivých dekadách. Autor se pozastavuje nad skutečností, že v letech 1948-1989

nedosahovaly platy učitelů v mateřských školách ani průměrných mezd, což vyplývá jak ze statistik, tak z výpovědí dotazovaných.

Autor hodnotí výpovědi respondentek jako autentické postoje odpovídající osobnímu nastavení jednotlivých narátorek. Jejich vyprávění umožňuje pochopit sledované období a podkrýt ho, abychom porozuměli době, která ovlivnila naši společnost na dlouhé roky.

• **Závěr práce**

Cílem této práce bylo zmapovat názory, postoje a zkušenosti učitelek, které pracovaly v průběhu let 1948-1989 v mateřských školách, posoudit vliv socialistického režimu na předškolní vzdělávání a posoudit sledované období z pohledu dnešní doby a s časovým odstupem. Informace jsem získal pomocí rozhovorů s několika dosud žijícími učitelkami, které jsem osobně navštívil a požádal je o vyjádření vzpomínek na dobu, v níž vykonávaly profesi učitelek v mateřských školách. Rozhovory probíhaly formou volné výpovědi i řízených dotazů. Výpovědi jsem srovnával s dobovými záznamy, a tím analyzoval jejich objektivitu. Téma jsem si vybral, neboť mě zajímá, jak fungovaly mateřské školy v době socialismu, a dále proto, že se domnívám, že jde o téma, které není dosud dostatečně popsáno. Pamětníci tohoto období stárnou a časem již nebude možné autentické vzpomínky na vybrané období získat.

Subjektivní výpovědi respondentek poskytují jedinečný pohled na problematiku předškolního vzdělávání v době socialismu, která vychází z osobních zkušeností. Při konfrontaci výpovědí s dobovými prameny jsem došel k závěru, že skutečně objektivně popisují problematiku a nastavení předškolního vzdělávání v letech 1948-1989.

Ve výzkumu této problematiky jsem si stanovil tři hypotézy, které jsem se pokusil na základě analýzy údajů získaných jak od respondentek, tak z použitých literárních zdrojů verifikovat.

Hypotézy stanovené v úvodu práce jsou verifikovány následujícím způsobem:

- Hypotéza č. 1: *„Autor se domnívá, že lidé, které zajímá výchova a vzdělávání předškolních dětí a kteří mají k dětem kladný vztah a vnímají jejich potřeby, budou zastávat podobné názory na problematiku předškolního vzdělávání“.*

V odpovědích byly narátorky jednotné např. v otázce č. 1 v tom, že si cestu k profesi učitelek MŠ našly v dospívajícím věku, kdy měly možnost si sami vyzkoušet práci s malými dětmi.

Na základě těchto tvrzení ve výpovědích se dále autor domnívá, že pokud chceme věnovat čas, výchovu a vzdělávání malým dětem, musíme k nim najít přirozenou cestu, která pramení z kladného a empatického přístupu. Zároveň však musíme chápat odpovědnou úlohu, která může být nejen přínosem, ale může mít i nepříznivý dopad pro další život dítěte.

Dále pak v otázce č. 12, kdy se respondentky shodují, že děti mladší dvou let nepatří do mateřské školy.

Dotazované se často shodovaly názorově i v postojích k ostatním otázkám, což potvrzuje mé hypotézy, že lidé, kteří pracují s malými dětmi, mají na výchovu a vzdělávání podobný názor, který vychází především z jednotného vnímání malých dětí a empatického přístupu k nim samotným.

Z výpovědí všech těchto tvrzení respondentek autor konstatuje, že se hypotéza potvrdila.

Hypotéza č. 2: *„Autor předpokládá, že učitelky se budou shodovat v pohledu na dítě bez ohledu na dobu, v níž svou práci vykonávaly“*

Učitelky se shodovaly v ohledu na dítě v otázce č. 3 a 12, kdy uvedly, že dítě bylo dříve vedené více k samostatnosti a ke skromnosti, která byla přirozeným vyústěním doby, která nenabízela množství informací a produktů. Učitelky také uváděly, že do jisté míry za to také mohla výchova ve skromnosti, kdy děti nebyly zahrnuty množstvím hraček a ovlivňovány virtuální realitou a médii.

Z výpovědí učitelek je možné konstatovat, že každé doba má své pozitivní i negativní dopady na společnost. Během let 1948-1989 se výrazným způsobem měnila společnost. Tlak na veřejnost se střídavě měnil dle politického napětí, což se částečně promítalo i do předškolní pedagogiky. Politické represe a totalitní režim ovlivňoval ekonomiku, životní úroveň byla v porovnání s demokratickými zeměmi západní Evropy podstatně nižší. Pozitivním dopadem tohoto stavu ale může být nutnost výchovy dětí ke skromnosti a méně možností realizace pro rodiče, kteří z tohoto důvodu měli více času na své děti a výpomoc školce.

Na základě výpovědí respondentek byla hypotéza potvrzena.

Hypotéza č. 3: *„Autor předpokládá, že komunistická ideologie zasahovala i do prostředí předškolní výchovy.“*

Z odpovědí v otázkách č. 5 a 6 je zřejmé, že se komunistická ideologie vměšovala nejen do prostředí předškolní výchovy, ale i do osobních životů narátorek, které opakovaně uváděly, že se musely podřizovat nastolenému diktátu nejen v profesních, ale i v osobních životech. Například učitelka G, která působila ve své profesi ve 40. – 60. letech uvádí, že po celou dobu, kdy pracovala s dětmi, jí bylo vnucováno, že musí jít vzorem nové socialistické generaci: *„A tudíž na mě dopadala spousta různých příkazů, zákazů a nařízení. To v té době postihovalo každého. Třeba moje velká vášeň pro varhany, když jsem si šla poslechnout do kostela varhanní koncert, už druhý den jsem byla volána ke svému zaměstnavateli, neboť mě někdo prásknul...“* Nebo: *„Neměli jsme dělat vánoční besídky, protože byla ateistická výchova. Koledy se nezpívaly, ale byla besídka k MDŽ, o Ježíškovi jsme nesměli vůbec mluvit“* (učitelka B, 70. – 10. léta).

Prostřednictvím uvedených výpovědí v rozhovorech autor konstatuje, že se hypotéza potvrdila.

Vzhledem k tomu, že autor získal k jednotlivým desetiletím vždy dvě respondentky, měl možnost posoudit danou otázku vždy ze dvou nezávislých úhlů pohledu a dojít tak k objektivnějšímu názoru např. v otázce č. 6, kdy se narátorky neshodují v názoru na osobní doložení

loajality vůči režimu nebo v povinném členství ve straně vůči profesi. Historické prameny dokládají, že učitelé nemuseli mít příslušnost v politické straně, pokud nemířili na ředitelské nebo inspekční funkce. Na základě výpovědí některých respondentek se však můžeme domnívat, že jistá loajalita vůči režimu byla vyžadována v lukrativnějších lokalitách nebo zařízeních, které byly specifické - např. v zařízeních, které patřily nějakému závodu nebo byly napojeny na určitý politický subjekt.

Na základě výzkumu je doloženo, že i v rámci předškolního vzdělávání docházelo k ideologickému ovlivňování dětí i jejich rodin v rámci tzv. vědeckého světového názoru.

Zároveň je třeba uvést, že se během let proměnily historické okolnosti, jež limitovaly samostatnou práci učitelek. To platilo i pro učitele na jiných školských stupních.

Tato práce má být dokladem a zachycením vlastní reflexe učitelek na svou prožitou profesní zkušenost. Výpovědi učitelek dokládají specifický charakter podmínek práce v předškolní výchově na pozadí historických okolností. Tento typ práce přispívá k zachování paměťových stop v dějinách pedagogiky a odpovídá tzv. „pedagogické paměti národa“.

Závěrem autor dodává, že ho tento výzkum obohatil nejen z historického hlediska, nýbrž i lidského, protože se měl možnost setkat s lidmi, kteří byli naprosto přirození a oddaní své práci s dětmi. Některé rozhovory měly velmi emotivní atmosféru a respondentky ukázaly svým chováním a názory otevřenost v srdci, která je nezbytná nejen pro výkon této profese, ale i pro soužití lidí ve společnosti.

Nahlížením do dobových spisů a pročítáním různých nařízení a často nesmyslných ustanovení, v nichž se politická ideologie mísí s vědeckými fakty, si autor pokládal otázku, zda by vůbec obstál ve zkoumané době jako učitel.

Dnes žijeme ve světě, kde máme bezbřehý přísun k informacím a materiálům a máme možnost širokého výběru ve způsobech, jak vykonávat své povolání. Můžeme si zkrátka zvolit z různých forem alternativního přístupu k předškolnímu vzdělávání a zjistit, který ze směrů

nám vyhovuje nejvíce. Tato možnost nás vede k tomu, že se můžeme více inspirovat myšlením „první republiky“ a rovinou demokracie, kterou se stále musíme učit, protože u nás byla násilně na dlouhou dobu přerušena socialistickým směrem.

Dále autor tuto práci vnímá jako přínosnou pro zachování paměťových stop národa. Zaznamenává historické okolnosti, jež se spolu s odchody-úmrtními pamětníků ztrácí, a tudíž je to odkaz, který by měl být zachován pro další generace.

Seznam použitých informačních zdrojů

Tištěné zdroje

1. BARTUŠKOVÁ, M., a KOL. Mateřská škola. Praha: SPN,1952.
2. BARTUŠKOVÁ, M., a KOL. Pedagogika předškolního věku. Praha: SPN, 1957, s. 325.
3. BĚLINA, P., a KOL. Dějiny zemí koruny české. Praha: Paseka, 1999. ISBN 80-7185-257-0.
4. BĚLINOVÁ, L., CIPRO, M. Ateistická výchova na mateřské škole. Praha: SPN, 1959, s. 26.
5. BĚLINOVÁ, L. a KOL. Metodika výchovné práce v jeslích a mateřské škole. Praha: SPN, 1985, s. 195.
6. Další rozvoj československé výchovně-vzdělávací soustavy. Projekt a důvodová zpráva. Praha: 1976.
7. KAPLAN, K. Československo v letech 1948-1989 2. část. Praha: SPN, 1991. ISBN 80-04-25700-3.
8. KAPLAN, K. Československo v letech 1953-1966 3. část. Praha: SPN, 1992. ISBN 80-04-25745-3.
9. KOSATÍK, P. Jak se KSČ chopila moci. Praha: Mladá fronta, 2016. ISBN 978-80-204-3728-0.
10. KOSATÍK, P. České okamžiky. Praha: Trost, 2011, s. 275. ISBN 978-80-7215-413-5.
11. KOVAŘÍČEK, V. Dokumenty k vývoji zařízení předškolní výchovy a k vzdělání učitelek mateřských škol. Olomouc: PdF UP, 1978.

12. KROPÁČKOVÁ, J. Idea a realita vysokoškolského vzdělání učitelek mateřských škol na pedagogické fakultě. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2007, s. 178. ISBN 978-80-7290-326-9.
13. KROPÁČKOVÁ, J. Proměny vzdělávání učitelek mateřských škol (Od pěstounky k profesionálním předškolním pedagogům). In. Nové možnosti vzdělávání a pedagogický výzkum. Sborník příspěvků IX. celostátní konference ČAPV s mezinárodní účastí. Ostrava: 2001.
14. MIŠURCOVÁ, V., FIŠER, J., FIXL, V. Hra a hračka v životě dítěte. Praha: SPN, 1980, s. 143.
15. MIŠURCOVÁ, V. Z dějin předškolní výchovy. Praha: SPN, 1980, s. 121.
16. MUŽÁKOVÁ, M. Byly to naše děti. Praha: Karolinum, 2016, s. 206. ISBN 978-80-7290-874-5.
17. Národní zpráva o stavu předškolní výchovy, vzdělávání a péči o děti předškolního věku. Praha: MŠMT ČR, 2000.
18. OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. Rok v mateřské škole. Praha: Portál, 2006, s. 493. ISBN 978-80-7367-703-9.
19. OPRAVILOVÁ, E., UHLÍŘOVÁ, J. Předškolní výchova v zrcadle pramenů II. Praha: Karolinum, 2012, s. 231. ISBN 978-80-7290-623-9.
20. OPRAVILOVÁ, E., UHLÍŘOVÁ, J. Předškolní výchova v zrcadle pramenů III. Praha: Karolinum, 2013, s. 118. ISBN 978-80-7290-624-
21. Osnovy pro mateřské školy. Praha: SPN, 1955.
22. PACNER, K. Osudové okamžiky Československa. Praha: Plus, 2018, s. 741. ISBN 978-80-259-0871-6.

23. Pracovní program pro mateřské školy. Praha: Svaz zaměstnanců školství a osvěty, 1948.
24. Program výchovné práce v jeslích a mateřských školách. Praha: SPN, 1968.
25. Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy. Praha: SPN, 1983.
26. RÝDL, K., ŠMELOVÁ, E. Vývoj institucí pro předškolní výchovu 1869-2011. Olomouc, 2015, s. 222. ISBN 978-80-244-3033-1.
27. ŠMELOVÁ, E. Mateřská škola – Teorie a praxe I. Olomouc: PdF UP, 2004.
28. TABERY, E. Opuštěná společnost. Praha: Paseka, 2017, s. 280. ISBN 978-80-7432-849-7.
29. Učební plán pro pedagogická gymnázia. Praha: SPN, 1950, s. 5.
30. VAŇEK, M. Orální historie ve výzkumu soudobých dějin. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AVČR, 2004, s. 175. ISBN 80-7285-045-8.
31. VESELÝ, Z., Dějiny českého státu. Praha: Victoria Publishing, 1994, s. 544. ISBN 80-85605-95-3.
32. Výchovné osnovy pro mateřské školy hlavního města Prahy. Praha: 1938.
33. Zákon č. 95/1948 Sb., O základní úpravě jednotného školství
34. Zákon č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů.
35. Zákon č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání.

36. Zákon č. 76/1978 Sb., Zákon České národní rady o školských zařízeních.

37. Vyhláška č. 87/1980 Sb., o mateřských školách, společných zařízeních jeslí a mateřské školy a dětských útulcích.

38. Zákon České národní rady č. 31/1984 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady o školských zařízeních.

Internetové zdroje

Webový archív Ústavu soudobých dějin

39. <http://www.coh.usd.cas.cz/rozhovor/strachalova-blanka-csnt-59-1/>

OMEP – mezinárodní archív

40. <https://www.omep.cz/mezinarodni-archiv>

Archív Českého statistického úřadu – dobové ceny na trhu

41. <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/cpmz030909.doc>

Porovnání cen v jednotlivých dekádách ze statistických ročenek

42. <https://ekonomika.idnes.cz/co-se-dalo-v-historii-koupit-za-sto-korun-ffx-/ekonomika.aspx?c=1999M301F02A>

Úprava zákona České národní rady č. 77/1978 Sb., o státní správě ve školství, ve znění zákona České národní rady č. 49/1982 Sb.

43. (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1984-31>).

Přílohy

Otázkové schéma pro orální výzkum předškolních pedagogů

Rozhovor 1. část:

Volná výpověď

- Navázání kontaktů, vytvoření sociálního prostoru
- Motiv pro volbu profese učitele MŠ
- Vnímání této profese tehdejší a dnešní společností
- Děti dnes a včera

2. část:

Řízené otázky k tématu bakalářské práce

- Potřebné vzdělání pro výkon učitele v MŠ v dané době
- Dodržování osnov pro předškolní vzdělávání
- Síla komunistická ideologie v souvislosti s předškolní výchovou a vzděláváním
- Počty dětí v MŠ
- Podíl dopoledního vzdělávání a volné hry – frontální a volná hra
- Flexibilita denního režimu
- Vybavenost mateřských škol po stránce hraček, herních
 - prvků, profesních nebo edukačních pomůcek
- Účast dětí mladších tří let na předškolním vzdělávání
- Nárůst mezd učitelů v MŠ v průběhu jednotlivých dekád

Otázka 1. *Co vás vedlo k profesi stát se učitelkou v MŠ?*

Učitelka A:

Od malička jsem měla ráda děti a už jako od pátý třídy jsem tady známým lidem z okolí vozila miminka. Přišla jsem domu, praštila jsem s taškou a šla jsem. Pak ty děti vyrůstaly a rodiče mi svěřovali i jejich starší sourozence. Děti jsem měla tak ráda, že jsem si řekla později, že půjdu pracovat do školky.

Učitelka B:

Když jsem byla malá, chtěla jsem být baletkou nebo letuškou. Protože jsem byla holka z vesnice, tak k tomu jsem věděla, že se nedostanu

a potom jsem byla na nějakém setkání se svojí kamarádkou a ona měla sestřenici a ta studovala tuhleto pedagogickou školu a mně se to zalíbilo, protože jsem měla výborné učitele na základní škole a ty byli moje vzory. Já jsem říkala, já budu jednou taková učitelka, jako byla moje paní učitelka na základce. Ona byla z Moravy a prostě to byl můj idol. Pan řídící s námi chodil do lesa a sbírali jsme mu houby a všichni jsme ho chtěli držet za ruku. Líbilo se mi, že ta pedagogická škola byla ve městě (Karlovy Vary, pozn. autora) a že se podívám do jiné společnosti, protože jsem byla holka z vesnice. Líbilo se mi být tou paní učitelkou, mít tu autoritu a prostě vzdělávat ty děti.

Učitelka C:

Moje starší sestra je také kantorka a ona si na mě vždy zkoušela své znalosti ze školy. V devítce přišly lejstra na školu. Chtěla jsem být vždy zdravotní sestrou, ale zjistila jsem, že mám ty děti ráda a od 3 let byly pro mě přijatelnější, dobře se mi s nimi komunikovalo a docela mi to s nimi šlo. Napsala jsem si ekonomku a druhou školu mi kamarádka doporučila tu

pedagogickou školu, ať jdu s ní. Tak jsem si ji napsala na první místo, tu ekonomku jsem škrtnla.

Učitelka D:

Od malinka jsem měla plný dvůr dětí. Jiné zaměstnání jsem neměla, ale chtěla jsem být dětskou zdravotní sestřičkou. Začínala jsem v Písku a měli jsme dvoutřídku. Budova byla po Němcích a 47 dětí ve třídě od dvou let. Oběd nám vozili hasiči, a když hořelo, tak jsme oběd neměli (smích). Když jsme šli na vycházku, tak jsem měla děti za Pískem v kopci a zbytek třídy vycházel ještě ze dveří.

A my jsme měli průměr 43 dětí měsíčně. Za to jsme dostávali za měsíc diferenční plat 22 korun. Když ředitelka onemocněla, tak jsem tam zůstávala sama od šesti do šesti. Byla jsem mladá holka, ale bylo to velmi náročné. Začínala jsem v roce 1958 a hned mě udělali ředitelkou a končila jsem v roce 1995. Pracovní doba byla přímá a nepřímá, 6 + 2 hodiny.

Zřizovatelem byl okres a obec měla na starosti finanční zajištění.

Učitelka E:

Když jsem byla malá, tak na základní škole mi dal pan ředitel možnost jeden den pohlídat děti ve třídě a velmi se mi to líbilo. A tak jsem si podala přihlášku do střední pedagogické školy v Příbrami, kterou právě otevírali, a byla tam akorát čtyři roky, pak jí přestěhovali do Berouna. Práce se mi celý život moc líbila. Je mi 82 let, a dodnes velice ráda vzpomínám a lidé mě stále na chodníku oslovují paní učitelko. Místní národní podnik nám velice pomáhal, vyráběli nám pomůcky, lavičky, a tak jsme pro ně udělali zabíjačku. Tenkrát si lidé více pomáhali. Byli jsme blázni, dělali jsme pro tu školu strašně moc.

Učitelka F:

Začala jsem učit v roce 1953 a končila jsem v roce 1973 a to byl teda horor, protože mi hned z kraje uteklo dítě. Vedlo mě k té profesi asi to, že už jsme měla své vlastní děti a ty mě přivedly na myšlenku učit.

Když nám konečně postavili školku, tak nebyla vůbec zařízená, museli jsme prosit řemeslníky, aby nám dokončili podlahu. Na zahradě koukaly stavební prefabrikáty a dráty čouhaly z hlíny. Tak jsme o víkendu museli dělat s manželama a kamarádama. Pomáhali i lidé z obce, no a těch želez, co jsme tam vyndali. Měli jsme na zahradě ovocné stromy, když jsme ovoce sklídili, tak nám jej kuchařky zavařovaly

Učitelka G:

Já jsem tehdy zkusila teda přijímačky, že budu, rozhodla jsem se, že bych studovala literaturu. A tehdy byl obory jenom čeština - ruština na Filozofické fakultě. A pak jsem se přihlásila, dostala jsem se. A vydržela jsem tam dva roky, 4 semestry jsem udělala. Mě to totiž přestalo bavit, jako těšila mě ta literatura, ale netěšilo mě třeba dva dny za sebou poslouchat ruskou gramatiku a tyhle věci. Učila jsem vlastně jenom rok, v malém Újezdě na Mělnicku. Vzhledem k tomu, že se musela na to místo vrátit kantorka, kterou dali do důchodu, aniž by měla léta, takže jsem to musela jít dosloužit. Nabídli mi na to rok

v mateřské škole a mě se to tak zalíbilo, že jsem tam zůstala 35 let.

Otázka 2. *Vnímání předškolní výchovy společností v tehdejší době*

a v současnosti?

Učitelka A:

Dřív jsme byli uznávanější, váženější, rodiče s námi úplně jinak jednali. Učitel byl někdo. Byla jiná doba a byl jiný způsob komunikace.

Učitelka B:

Myslím si, že dřív měla učitelka lepší postavení, protože rodič měl k té učitelce takový, že jí bral jako autoritu. Je to zkrátka někdo, kdo vzdělává moje dítě. Dnes je společnost rozvolněná a je moderní do všeho šourat. Rodič si myslí, že rozumí všemu. Ale dnes rodič ani neví, co dnešní předškolní výchova obnáší. Jsou dva extrémy, buď jsou strašně zaneprázdněný a dítě do školky vloží a na konci vyzvednou, anebo jsou to rodiče, kteří všemu rozumí a nejraději by paní učitelce radili, co a jak má dělat, ale autoritu ta učitelka nemá, ani u jedněch, ani u druhých. Nastupovala jsem do práce v osmnácti letech a byla jsem mladý děvče a nepamatuji si, že by mě některý rodiče poučovali. Tehdy byla totiž maturita na střední pedagogické škole významným vzděláním, byla to prestižní práce.

Učitelka C:

Vždycky na nás koukali skrz prsty, protože malý děti nebyly moc ve fóru, ale kolegové ze základních škol k nám chovali úctu. Osobně jsem nikdy nepocítila od kolegů, že jsem jenom učitelka v MŠ. V současnosti se to hodně změnilo, tenkrát naše slovo k rodičům mělo váhu. Vztah té rodičovské veřejnosti byl v dřívější době lepší než teď, snadno jsme se domluvili, oni s námi moc nediskutovali, ale dnes má každý svojí hrdost a myslí si, že je expert na výchovu.

Učitelka D:

To se nedá vůbec srovnat, dřív si nás lidé vážili. Dnes je učitel v mateřské škole vnímanej pouze jako hlídač, který o výchově sice něco ví, ale nikoho to nezajímá.

Učitelka E:

Myslím si, že dřív si ty rodiče tý školky vážili, když věděli, že se o to jejich dítě staráte. Hodně nám pomáhali, nejen rodiče. Nedovedu si představit, že by to mohlo teď tak být.

Učitelka F:

Spolupráce s rodiči: to jako bych řekla, že spolupráce s rodiči se změnila. I ten vztah, my jsme měli vždycky skvělou spolupráci s rodiči a já jsem, protože jako bych asi těžko unesla plačící děti v září, tak jsem si vymyslela takový projekt. Nejen já, ale i mé kolegyně jsme měly důvěru těch rodičů, protože oni poznají, když to s dětma jako myslíš dobře, že se jim snažíš dělat něco víc nad rámec té výuky nebo to, že teda k ní přistupuješ jako opravdu k tvorečkovi, kterej je úplně každěj jinej.

Učitelka G:

Netuším, jak je to teď, ale tehdy to bylo jako jiný, protože jsme byli součástí socialistické politiky, lidi neměli moc příležitost s náma jako diskutovat. Školka byla podobná instituce jako úřad, my jsme se s nikým moc nebavili, převzali jsme dítě, odpoledne ho předali a šmitec. Žádné sešlosti s rodiči, žádné povídání u vánočního čaje, nic takovýho.

Otázka 3. *Vnímání dětí dnes a včera?*

Učitelka A:

Děti byly jiné a přece stejné. Každá doba má to svoje, tenkrát ty děti neměly tolik hraček a stačilo nám to, byly takový jiný, teď by jim to nestačilo. Dnešní dítě, kdyby přišlo do tehdejší školky, tak by se nudilo. Dnes jsou obrovské nároky a je přehršle hraček, děti si méně váží věci okolo sebe. Pomůcky byly omezené, ale dětem to tenkrát stačilo.

Učitelka B:

Dnes se strašně podporuje vědomí, že dítě je něco úžasného, a že má právo na všechno, ale ty povinnosti toho dítěte jdou stranou, ale vždyť budou jednou žít život. Pamatuji si, že když jsme šli ven, tak tenkrát nebyly suché zipy, musela jsem všem dětem zavazovat tkaničky. A než jsem zavázala poslední botičky, tak ostatní děti měly ty botičky znovu rozvázaný a já jsem byla úplně splavená a děti taky. Děti ale byly velmi samostatné většinou z jeslí, nepočůrávaly se, uměly se obléknout, byly samostatnější. Dneska maminka dítě do tří let opečovává, a pak přijde do školky dítě a natáhne nožičku a paní učitelko, pomozte mi! Ty jesle nám hodně pomáhaly, děti přicházely předpřipravený, za ty dva roky se tam hodně naučily!

V době, kdy jsme začínaly učit, tak měla předškolní výchova a váha společnosti velký důraz na výchovu a vzdělávání, hodně jsme čerpaly z Komenského, ten nám byl předcítán a jeho dílo je tak nadčasové

a velmi mě uráží, že po revoluci nám bylo vytýkáno, že jsme dělaly vše špatně a že jsme byly loajální vůči režimu, a že jsme ty děti kazily. Vždyť to nebyla pravda! Měli jsme vypracované práce, plány, a mohli jsme si vybrat metody. A tohleto všechno jsme museli zahodit, protože to bylo zastaralé, špatné a údajně úplně mimo! Přitom na tom programu výchovné práce spolupracovali dětští psychologové a lékaři. Řeknu vám, že ten nový školský systém, který nám vypracovali po roce 89, ty bláboly o ničem, tak ten těm učitelům nedal nic. Kdybych já neměla zkušenosti za ta léta v té socialistické době, tak bych vůbec nevěděla, co mám s těma dětma dělat, protože teď jsou to samé výstupní kompetence dítěte, které vychází ze školky, ale co má to dítě umět ve třech letech, ve čtyřech letech a podobně, z jaké výchovy, to už nikdo neví. Vše se teď vrhlo na motivaci, my dítě namotivujeme a necháme je, je to sice alternativní, ale dítě potřebuje řád.

Učitelka C:

V dnešní době se vytrácí tolerance a spolupráce, je to veliká škoda. Dítě je středem vesmíru a rodiče se na nás mračí, pokud naznačíme, že je problém.

Děti jsou méně samostatné, ale není to nijak dramatický. Ke konci své kariéry jsem však pozorovala, že volná hra dětí nesla hodně prvky násilí, myslím si, že je to vlivem medií a počítačových her.

Učitelka D:

Děti jsou pořád stejné, ale s jednou maminkou jsem měla problém. Jednou si přišla pozdě jedna maminka, protože si šla nakoupit. Ujel mi autobus, a tak jsem ji oblíkla děti a vyvedla jsem je před školu a tam jsem s nimi stála. A maminka mi vyhrožovala, ale pak se na to vykašlala, tak jsem si oddechla. Některé ty děti byly ale na té vesnici zanedbávané, oproti městu to bylo malinko jiné.

Učitelka E:

Dnes jsou ty děti vedené v blahobytu, dřív byly lepší. Tehda děti žily skromně a byly v tom vedené, protože i my jsme žili ve skromnosti. Byla soudržnost, na zahradě jsme s rodičema postavili altán a pomáhali nám třeba i s plotem nebo drobnou rekonstrukcí zahrady.

Učitelka F:

Ty děti jsou dnes na zbláznění, jsou úplně jiné! Lidé si z nás učitelů dělají sluhy. Rodiče dřív měli k nám větší důvěru. Jednou si u mě ve třídě zapomněli dítě, a tak jim volám a oni mě požádali, jestli u mě ta holčička nemůže přes víkend přespát, tak přespala.

Učitelka G:

Porevoluční doba přinesla šílenou konzum. Děti mi třeba vyprávěly, že o víkendu byly celý den s rodičema v supermarketu a jedly hranolky. Změnily se hodnoty společnosti. Místo toho, aby rodiče vzali své děti na výlet, tak s nimi celý dny tráví v zábavných parcích a v supermarketech,

kde utrácí peníze za zbytečnosti a děti si ničeho neváží. Když jsme byli my malí, tak jsme na Vánoce dostali jednu hračku a měli jsme radost ze skromně vyzdobeného stromečku. A taky jsou dnes děti méně samostatné, rodiče se o ně přílišně starají, a to není dobře.

Otázka 4. *Jaké bylo potřebné vzdělání pro učitele předškolní výchovy v dané době?*

Učitelka A:

Střední pedagogická škola tady v Praze na Evropský. Příjímačky jsem dělala výslovnost, tělesnou výchovu a výtvarný materiály a zkoušeli nás z písniček u klavíru.

Učitelka B:

Byla to střední ped. škola v Karlových Varech. Otevírali dvě třídy. Učitel pro MŠ a jednu třídu vychovatelství. Rok 1971. Dělal se talentové zkoušky: Hv, Tv, Vv a potom písemné zkoušky, a to byla matematika a čeština. Matematika byly rovnice, slovní úloha, zlomky a možná procenta. Na školu se hlásilo asi 300 děvčat a vzali nás jenom 60. Zakončily jsme to maturitou z češtiny a ruštiny, výtvarky nebo hudobku nebo tělocvik, potom pedagogiku a psychologii.

Učitelka C: Zkoušky byly z češtiny a pak talentový zkoušky, ale ne z Vv, tu bych neudělala. Házely jsme kriketákem. Největší legrace byla, když jsem na tu školu nastoupila, tak tam byli kantoři, kteří učili mojí sestru na vysoké škole, protože ty kantoři, kteří učili na prvním stupni, tak je přesunuli na pedagogickou školu. (pozn. autora, kvůli zrušení předškolní katedry na PedF byli učitelé nuceni přestoupit na nižší školy). Také jsme musely absolvovat povinné semináře z výtvarné, hudební, dramatické výchovy, pedagogika, psychologie apod. Mělo to opravdu vysokou úroveň a následně v celé kariéře jsem z toho čerpala.

Učitelka D:

Já mám čtyřletou pedagogickou školu pro výuku v mateřských školách. A přijímací zkoušky jsem dělat nemusela, protože ta škola začínala.

Učitelka E:

Já jsem studovala tříletou střední pedagogickou školu a pak jsem jezdila do Prachatic dělat doplňkový studium. Byla jsem ráda, že se mi vyšla matematika na přijímačkách, ostatní kolegyně ji už měly.

Učitelka F:

Ze začátku po nás chtěli i vysokou školu, ale nakonec nám stačila ta pedagogické gymnázium. Teda první rok se to tak jmenovalo, ale v průběhu studia to změnili na střední pedagogickou školu pro mateřský školy.

Učitelka G:

Takže jsem přestoupila na pedagogickou školu jako takovou, udělala jsem si pak ještě vychovatelství + učitelství mateřských škol, abych mohla učit nejen na základce, ale i ve školce.

Otázka 5. *Dodržovali jste osnovy pro předškolní vzdělávání?***Učitelka A:**

Tohle přináší každá doba, měla jsem veliké štěstí, že jsem pracovala tam, kde jsem teď. Měla jsem skvělé kolegyně a přísnou ředitelku. Velmi ctižádostivá ženská, která nás vedla dopředu. Musely jsme dodržovat všechny osnovy a makat. Tenkrát jsme měly začínající učitelky spoustu možností se dovzdělávat, měly jsme daleko víc praxe, než mají ty učitelky teď. Tenkrát to bylo tak, že jsme měly přísnější osnovy, na každou výchovu

přesně stanovené výstupy, dnešní „rámcák“ je volnej, takže kdo chce ho pochopit, tak ho plní, a kdo nechce, tak má takovou volnost, až na to kašle. Tenkrát jsme dostávaly už napsané, vytištěné plány, podle kterých jsme musely učit.

Učitelka B:

My jsme pracovali podle programu výchovné práce. To byl zjednodušený soupis konkrétních dovedností pro jednotlivé věkové kategorie dětí v předškolním věku. To byla velká pomoc, nevím, jak to vnímali ostatní, ale ke každé výchově tam byly konkrétní výstupy. Branná výchova byla to, že jsme se šli někam projít a zdolávali jsme nějaký terén, ale poslouchali jsme tam skřivánka a udělala jsem si poznámku k BV, ale plynové masky jsme si vyzkoušeli, jen kdo chtěl,

a hráli jsme si na slona, ale byla to velmi okrajová záležitost.

Učitelka C:

Jo, to jsme museli, ale měli jsme je jasně a stručně definovaný. Vše bylo přehledné a tím se ta práce o dost zjednodušovala. Hlavně ty elaboráty na každé dítě, co jsme museli psát!

Učitelka D:

Měli jsme prozatímní osnovy, které vycházely z nomenklaturních osnov ministerstva školství, k tomu byly metodiky, a to se nám pracovalo už jako líp.

Učitelka E:

Na okrese jsme museli chodit na hospitace a často nám chodily inspektorky. Každá z nás byla metodičkou na jinou výchovu, já měla na starosti tu literární. Třeba Vánoce jsme nesměli dělat, ale dělali jsme dědu Mráze. Udělali jsme si hezký vánoční den a toho dědu Mráze jsme brali jako ježíška.

Učitelka F:

Začínali jsme po válce a začínalo se nanovo, všechno se muselo vybudovat znova, hlavně ty počty dětí, to bylo strašný, školek bylo málo a měli jsme absolutně nepřizpůsobený ty budovy, to si nedovedete představit. Pro čtyřicet dětí jeden suchý záchod na dvorku, velké schody, malé místnosti, ale přežili jsme to.

Učitelka G:

Protože v té základní škole byly ty osnovy prostě přísně nalinkované, strašné, to bylo platné vždycky v té době hlavně, hlavně to bylo tak všechno zhuštěné, že tam nebyl už prostor na nic jiného. Najednou jsem v té školce viděla, že je tam i možnost, že tam uplatní víc znalosti psychologie a že tam je větší prostor proto, jak působit na ty děti, na rozvoji osobnosti, že tam mám čas s nima pobejt, pomazlit se, jít s nima do přírody, ukázat jim to, co mně ukazovali rodiče. Prostě nějak tu její osobnost tvořit, na což v tý škole jako rozdělej ty sešity, napište, seberte. Takže mě tohle to jako oslovilo víc. A bych řekla, že ta mentalita těch dětí předškolních mi byla bližší. To, co se dětem zapíše do hlavy těch 4 až 6 ti letech, to je výbava na celý život

Otázka 6. *Jaká byla komunistická ideologie v souvislosti s předškolní výchovou a vzděláváním?*

Učitelka A:

Já si třeba vzpomínám, že nám ve škole zakazovali nosit křížek na krku, když se slavily Vánoce, tak jsme se museli určitým tématům opravdu vyhnout. Bylo to hodně striktní, tenkrát platilo to, že když jsi chtěl učit, musel jsi být v komunistický straně, přes to nejel vlak!

Učitelka B:

Neměli jsme dělat vánoční besídky, protože byla ateistická výchova. Koledy se nezpívaly, ale byla besídka k MDŽ, o Ježíškovi jsme nesměli vůbec mluvit. Byly samozřejmě budovatelské básně - „*Z komínů se kouří, slunce oči mhouří, mhuř si oči mhuř, kdyby se z nich nekouřilo, bylo by nám hůř.*“ Samozřejmě, dříve továrna, která kouřila, to znamenalo, že se nám daří dobře. Vemte si, země zničená válkou, lidé vyhladovělí, tak se budovala lepší společnost. Ale my jsme dětem tyto básničky dětem nevtloukali, spíše jsme se učili o mamince, počasí, ročním období apod. „*Když v postýlce usínáš, stojí na hranici stráž, pohraničník se psem věrným, chodí v noci lesem černým. Abys mohl klidně spát, na hřišti si s dětmi hrát.*“ Tyto básně mají svojí ideologii, ale i svojí pravdu. Neměla jsem takové životní zkušenosti, které by mě vedli k tomu, že bych přemýšlela, o tom, že to byla špatná ideologie. Otravovali nás politická školení, to bylo zbytečné, o ničem, to k ničemu nebylo.

Učitelka C:

Měli jsme politický semináře. To bylo úplně zbytečné a byl to zabitý čas. Bylo to ve volném čase, trvalo to dvě hodiny i déle, měla jsem doma dítě a trnula, co s ním je. Museli jsme se účastnit 1. máje, lampionových průvodů, ale to musela celá společnost, ale u těch učitelů se to bylo samozřejmostí, protože jsme vzdělávali budoucí generaci. Jinak na těch seminářích nám povídali o Komenském i Montessori, učitelích pokusnicích, Idě Jarníkové. Komunistický tlak na školku jsem nikdy nepociťovala, na učitele ale ano. Děti nás musely oslovovat soudružko učitelko, Vánoce jsme neslavili, ale dětem jsem vždycky četla pohádku o Ježíškovi. Servítky jsem

si nebrala. Byla to pohádka a patří to ke všeobecnému vzdělání, vždycky jsem si to obhájila. Člověk musí znát vše a pak si udělá vlastní názor, navíc ty tradice vychází z naší kultury. Na konci šedesátých let se ten tlak uvolnil a člověk měl pocit, že může svobodně říct, co chce, ale nic netrvá věčně. Po roce 68 jsme museli všichni kantoři jít k pohovorům, jak se díváme na vpád sovětských vojsk. V říjnu 1970 si mě pozvali, protože jsem v dotazníku uvedla, že nesouhlasím s tímto postupem jednání. Ptali se mě, jak si to jako představuji, jak je to možné apod. Řekla jsem, že s tím nesouhlasím. Otec mi doma říkal, že si zničím život, ale já s tím nesouhlasila. Mělo se to řešit diplomaticky, a ne sem poslat vojáky. Vše ale záleží na lidech. V tom osazenstvu při té výpovědi seděla nějaká soudružka a hustila do mě a naštěstí tam byla i jedna moje známá z těch ped. kurzů a ta jí řekla: „prosím vás, vždyť ona je těhotná a neví, co mluví“, tak mi tu mojí „prostořekost“ odpustili, dobře to dopadlo a mohla jsem učit dál. Většina učitelů se věnovala spíše dětem než politické výchově, to stejně děti nezajímá.

Učitelka D:

Ta šedesátá léta byla, prostě ten nástup byl úžasnej. A skutečně to vnitřní přesvědčení bylo, jako měl jsi i ten větší pocit tý svobody a jako byl ten pocit, jako že je to skutečně vygraduje, a i nějak v tom celospolečenským denní to někam dojde. My jsme v té školce ani nedýchali. Ten 68. rok potom byla docela teda jako psychicky nápor, protože mému synovi byly 4 roky, já si pamatuju to ráno, když začaly jezdit ty tanky a já prostě, tečka. Moje první bylo, že začala další válka, jo? I když já si s ní, z tý druhý, nic nepamatuju, ale prostě ta hrůza, že mám čtyřletý dítě, který by mělo jako teď začít válku, byla jako hrozná. Takže možná i to, potom si lidi jako ne, že by přijali tu normalizaci, ale snad si i vydechli, že to teda skončilo pouze normalizací a ne krveprolitím. Spousta lidí to řešila různě, že jo. Někdo emigroval, nikdo se k tomu úplně postavil pasivně, že se nějak uzavřel a řekl prostě, to je konec.

Učitelka E:

Já jsem začínala v 53 v Příbrami, měla jsem 36 dětí na třídě, bylo to velmi náročné. Byla to moderní školka, děti tam už i spaly i obědvaly. Na školu jsem chodila v Příbrami na pedagogickou školu. Učily jsme podle složek: Rozumová, výtvarná, tělesná, mravní, hudební, tělesná, rozumová, literární výchova. Učilo se podle rozvrhu. Psaly se denní přípravy a hodnocení a záznamy o dětech, učily jsme dvě, jedna odpoledne, druhá odpoledne. Když jsem začala učit tady v Milíně, tak to byl šok. To byla vesnická školka, horor, byla tam jedna místnost, umývárna byla z komory a bylo tam jedno umyvadlo, děti si nosily svačiny a na poledne už chodily domů. Na záchod se chodilo na suchý na dvorek. Dvorek byl malý a ve třídě jsme jich měli 20. Tam šla inspektorka, a když to tam viděla, tak řekla, že jsem se bála, že ten barák na mě spadne. Bylo to takové domácí prostředí a musely jsme si to tam celé vybudovat. Učila jsem od roku 1953 do roku 1989 a pak rovnou do důchodu. A zastávala jsem funkci ředitelky od roku 1960.

Učitelka F:

Ve školce šlo spíš o takový získání skutečně těch všeobecných znalostí, aby to dítě zvládlo nejen sebe obsluhu ale i základní věci, aby zvládlo, než půjde do té školy, aby mělo rozhled, aby znalo barvy, něco o přírodě a dopravě. Naštěstí tam nebyly tyhle tlaky, že bysme museli nějaké družby politické nebo to vůbec jako, to jako se nás nějak nedotýkalo. Až na tu inspekci, když jsme teda museli sundat z té vázičky i čertíky, ale to byl takovej jediný případ.

Učitelka G:

Po celou dobu 35 ti let, kdy jsem pracovala s dětmi, mi bylo kladeno, že tedy musím být vzorem oné generaci, těm generacím, které vychovávám, a tudíž na mě dopadala spousta různých příkazů, zákazů

a nařízení. To v té době postihovalo každého. Třeba moje velká vášeň pro varhany, když jsem si šla poslechnout do kostela varhanní koncert, už druhý den jsem byla volána ke svému zaměstnavateli, neboť mě někdo prásknul, že jsem byla viděna v kostele na varhanním koncertě. A prostě takové další věci, které jsem nakonec jako dokázala zkousnout. Přišla třeba na inspekci paní inspektorka v období předvánoční, měli jsme výzdobu na větvičkách ve váze, mikulášský, andělé, čertíky, zkrátka co si děti vyráběly. Tak to okamžitě muselo se všechno sundat a zlikvidovat. Pamatuji si dodnes brunátný výraz té medúzy, byla úplně běsná. Učila jsem v obci Karlín na Mělnicku, až na konci mělnického okresu. A ti lidé k sobě měli velice blízko. Je fakt, že to ještě byla ta doba, kdy kantor a farář, vlastně tam udržovali takovou jako duchovní soudržnost.

Otázka 7. Počty dětí na třídách

Učitelka A:

Začínali jsme na společných třídách po 25 ti dětech, někdy na konci devadesátých let myslím, se to zvedlo na 27 dětí.

Učitelka B:

Měli jsme homogenní třídy a počet byl 35 dětí na třídu a byly to galeje! Dříve to maminky měly tak, že své děti nenechávaly dítě učitelce, když nebyly v práci. Hned cesta z práce byla pro dítě a pak šly teprve na nákupy a domu. Vzpomínám si, že na začátku roku děti reagovaly velmi rozpačitě. Měla jsem 35 dětí tříletých. Většina z nich plakala a bylo to velmi emočně vypjaté. Průměrně jsem měla 31 dětí, bylo to opravdu velmi, velmi náročné.

Učitelka C:

Já jsem měla 37 dětí v sedmdesátých letech a potom 35 v osmdesátých. Bylo to velmi náročné, člověk někdy nevěděl, kde mu hlava stojí. Domu jsem chodila totálně vyčerpaná, ale časem jsem si na to zvykla. Výchova a vzdělávání tím samozřejmě trpěly.

Učitelka D:

My jsme měli 35 dětí do sedmdesátých let,

Učitelka E:

35 dětí i jsem měla i dvou a půl letý, ale byly ty děti šikovný.

Učitelka F:

Zprvu jsem měla dětí 40 a potom 35–30. Průměrně jich, ale chodilo kolem 30.

Učitelka G:

Ani mi nemluvte! Především je nutné si říct, že školek bylo opravdu málo! Rodiče museli do práce a neměli ty děti kam dát. Bylo to velmi náročné, protože jsme museli těch 40 dětí jako uhlídat, a ještě je zabavit.

Otázka č. 8. *Podíl dopoledního vzdělávání a volné hry – bylo vzdělávání vedené formou hry nebo se omezovalo na frontální výuku?*

Učitelka A:

Mladší měli jednu výchovu denně, ale předškoláci měli ty výchovy dvě. Výuka byla se všemi dohromady. Všichni dělali všechno to stejný. Nebyla tam žádná fantazie, žádná představivost, nic. Na to všechno byl jeden učitel!

Učitelka B:

Omezovalo se na frontální výuku, ale vždycky se říkalo, že učitelka může vzdělávat celý den. Vždycky to byly ranní hry, pak rozcvičky a po svačině zaměstnání: tříleté 10 min, čtyřleté 15 minut, 5tileté 20–30 minut. Nesmělo se to však přetahovat. Dovedete si představit se 35dětmi dělat nějakou činnost? Nedalo se to zvládnout, musela to být frontální činnost. Chodila jsem domů s brekem a v 25 letech jsem zkolabovala a musela jsem být půl roku doma. Bylo toho na mě tenkrát moc. Syn na krku a do toho práce, manžel studoval 4 roky v Praze vysokou školu. Pokud chci s dětmi nacvičit nějakou písničku nebo pohybovou činnost, musím to udělat se všemi dohromady. Nemohu si s pěti dětmi číst a dalších sedm mi bude běhat po třídě a další si budou nekontrolovaně čmárat po stolech. To je blázelec a takto se pracovat rozhodně nedá!

Učitelka C:

V 80. letech od 9 do 10 hodin byly dvě zaměstnání, bylo to přetěžování, protože jsme měli ve třídě 30 dětí a brali jsme rozumovou výchovu a než

jsem se dostala ke každému dítěti zvlášť. No nedalo se to. Vždycky jsem se to snažila skloubit třeba s hudebkou, abych si to mohla v třídnicí odškrtnout. Časově se to nedalo zvládnout a v deset se muselo jít ven! Dalo se ráno pracovat ve volných činnostech individuálně, ale třída se rychle plnila a muselo se to dobře připravit. Frontální výuka vyžaduje znát pečlivě druh činnosti a individuální potřeby jednotlivců.

Učitelka D:

Vše probíhalo i kvůli těm počtům tou hromadnou výukou, ale nemyslím si, že by to bylo na škodu. Zásadně je důležité vzdělávací část dělat společně, venku si můžou hrát individuálně, ale během výuky by děti měly respektovat kolektiv.

Učitelka E:

U větších dětí bylo druhé zaměstnání. Ty dvě zaměstnání, to bylo strašný. To se nedalo zvládnout. Moc práce za dopoledne, děti byly zmatený, bylo jich hodně, byla jedna učitelka na ně. Otevřeno jsme měli od šesti do šesti, když tam bylo to dítě celý den, tak mělo opravdu dost!

Učitelka F:

Bylo nás hodně a učitel jenom jeden, teda jako myslím na to dopolední vyučování. Nebylo možno zajistit nějaký individuální přístup! To bych se musela zbláznit.

Učitelka G:

Měli jsme na to celý den, ale vždycky jsme u dětí byla jenom jedna. Kolegyně vždycky říkala, že kdo nechce, ať si hraje, ale nejde to, aby jedna skupinka dělala to a druhá ono, to je na zbláznění. Když nějakou

činnost, tak všichni hromadně, mít na to dostatek času a správně namotivovat!

Otázka 9. *Jaký byl režim dne?*

Učitelka A:

Od devíti do deseti se musely střídat ty dvě výchovy, jinak se režim vůbec nezměnil za posledních snad 50 let!

Učitelka B:

Dříve to bylo tak, že děti mohly přijít do školky mezi 6:30 a 7:30. Mohly si pohrát a navázat kontakt sami se sebou. Potom byla 20 min. rozcvička, a poté zaměstnání. Tenkrát to bylo vše dané tím časem. Nesměli jsme se na ničem zaseknout. Ředitelka na vše velmi přísně dohlížela.

Učitelka C:

Volná hra byla od ranního příchodu do osmi, potom byla řízená rozcvička, kde jsme se museli dennodenně převlékat, to bylo strašný. Pokud byl tělocvik jako zaměstnání, tak jsme navázali a pak jsme se nepřevlékali. Od 9:30 bylo druhé zaměstnání a pak hned ven. Nesměli jsme se opozdit. To si ředitelka hlídala, a když jsme měli pět minut zpoždění, tak byly za to sankce.

Učitelka D:

Měli jsme volné hry, pak rozcvičku, to jsme se museli převlékat do úborů, to bylo strašný, svačina, zaměstnání, vycházka, oběd spánek, svačina a hry, pořád dokola, to se ale vůbec nezměnilo.

Učitelka E:

Za celou dobu, co jsem učila v tý školce jo, se denní režim nezměnil! Ráno byly ty volný hry, pak cvičení, sváča, nějaké to zaměstnání, potom pobyt venku a oběd. Pak polední klid, zase jako sváča a zase odpolední hraní.

Učitelka F:

Měli jsme ráno volnou hru, kde se děti tmelily v kolektivu a já měla čas je pozorovat, to mě nejvíce bavilo, tělocvik, potom svačinku a dopolední zaměstnání. Občas se změnilly časy, ale to spíše z organizačních důvodů a maximálně o pět nebo deset minut, ale jinak

40 let pořád to samé dokola zaplaťpánbůh. Jo a odpoledne po spinkání svačinka a zase si děti mohly volně hrát a pak maminky a hurá domu.

Učitelka G:

Ze začátku jsme to měli hodně volné, to víte pomalu 50 dětí dvouletáků a tříletých, ale to se nedalo nic moc dělat, plakalo to, stýskalo se jim. Pohráli jsme si, pak jsme si řekli pár říkanek, zahráli si nějakou tu pohybovou hru a šli jsme se nasvačit. Potom si děti třeba kreslily nebo co jsem jim připravila, hračky, ale s nějakým úkolem, jako řízeně a v deset hodin jsme museli být venku. Protože jsme jako nevařili, tak na oběd děti chodily domu a školka končila. To víte, na vesnici to stačilo.

Otázka č. 10. *Jaká byla vybavenost mateřských škol po stránce hraček, herních prvků a profesních nebo edukačních pomůcek – literatura apod.?*

Učitelka A:

Zase, my jsme to měli možná trošičku jiný, protože jsme byli závodní školka, ale je pravda, že jsme si museli spoustu věcí dělat sami, vybavovalo nás Komenium, a když jsi něco chtěl navíc, tak jsme si to

museli vyrobit. Bylo všeho mnohem méně než teď, ale v rozumné míře. A zase takový, že se všichni rozvíjeli stejným směrem, všichni měli stejné pomůcky, hračky.

Učitelka B:

My jsme měli třídu vždy perfektně vybavenou, všeho jsme měli dost. Víím ale, že ostatní školky na tom nebyly tak dobře jako my. Měla jsem jednu kamarádku, která po škole odešla učit na vesnici a neustále musela s kolegyněmi pro děti vyrábět didaktické pomůcky a místní národní podnik jim často dodával nějaké herní prvky, které pro ně vyráběl.

Učitelka C:

Po stránce literatury byla dobrá, po stránce hraček asi jak kde. Nejhorší to bylo po stránce pomůcek, to jsme museli dělat všechno sami. Já si vzpomínám, jak jsem dělala autíčka pro třicet dětí šest základních barev, tak si to spočítejte, kolik jsem jich musela udělat, to bylo příšerný!

Učitelka D:

Zajímavá byla výpomoc místních podniku. Byly ty patronáty třeba, víím, ale to bylo ze začátku, potom už jako moc taky ti podmínky se nahrnuly, že cukrovar měl nad námi, i když to nebyla školka cukrovarů, byla to školka města, tak cukrovar měl nad námi patronát na veškerý třeba údržby, opravy, nebo když by si něco porouchalo elektřina nebo voda všechno nám udělali zadarmo. A právě nám na besídku třeba vánočním nám buď dělali hotové balíčky nebo nám nějaký finance poskytl, abychom balíčky udělali a taky pomůcky. Nebo i někdy koupili dětem, co šli do školy, knížku. Jako na rozloučenou. Tak takhle nám ty závodní patronáty pomáhali, to bych řekla jako, že bylo dobrý. Jednak ten autobus, kdykoliv jsme někam jeli, byl zadarmo, opravy a tuhle tu možnost jako i těm dětem nějaký ten dárek to

bylo skutečně dobrý.

Učitelka E:

Chodili jsme nakupovat do Počernic, ale byli jsme vybaveni velmi dobře. Záleželo to vždycky na obci, jestli dá nebo nedá. Měli jsme novou školku, takže to možná bylo i štěstí.

Učitelka F:

Všechny metodické věci jsme si dělali sami. Měli jsme tady ale ty patrony, když bylo potřeba, místní národní podnik vše opravil, vyrobil hračky a tak. Byli velice ochotný, hele spolupráce s nima byla fakt fajn. To si dneska nedovedu vůbec představit.

Učitelka G:

Rozhodně jsme neměli tolik věcí, co teď. To se nedá samozřejmě srovnat, ale zase jsme měli podporu lidí z obce a z těch fabrik, kdykoliv bylo potřeba, tak přispěchali na pomoc. Lidé si tenkrát víc pomáhali, to se dnes nevidí, že jo?

Otázka č. 11. *Souhlasíte s tím, aby se předškolního vzdělávání mohly účastnit děti mladší tří let?*

Učitelka A:

Do školky patří samostatnost, a když mi někdo přivede do školky dvouletý dítě, ale jak se s ním dorozumím? Krmit ho, přebalovat, a ještě v těch velikých počtech? To nejde, nemůžeme tady ty děti honit po třídě a zároveň někoho vzdělávat?! To prostě nejde!

Učitelka B:

Víte, to je takový trend dnešní doby, oni rodiče pořád někam spěchají, ale ta výchova se uspěchat nedá. Dítě potřebuje lásku, porozumění a trpělivost a ta se nedá pěstovat ve spěchu. Dětství se nikdy nevrátí, je to velmi důležitá vývojová etapa, co se v ní naučíme, si ponese celý zbytek života.

Učitelka C:

Naprosto nesouhlasím, měla jsem v kolektivu 5 dvouletých dětí. Skloubit výuku dvouletých dětí s těmi šesti-sedmiletými bylo nepředstavitelný. Pro toho kantora je to nesmírně náročný. Dvouleté dítě ve školce nemá co dělat.

Učitelka D:

Záleží na tom, jaké to dítě je. Některé si dovede poradit v kolektivu a je samostatné.

Učitelka E:

Já si myslím, že ne. Do těch třech let má dítě být doma.

Učitelka F:

Jsem zásadně proti, ať si toho dítěte užijou rodiče, pro to dítě je to důležitý!

Učitelka G:

Já si myslím, že nepatří, ať si je užijou rodiče, když si je pořídili! Ten čas přece rychle uteče a ty peníze, které tak honem musejí vydělávat, se jim rozkutálí, ale to dítě vyrůstá přece jenom jednou.

Otázka č. 12. *Jaký byl plat učitele v MŠ v průběhu jednotlivých dekád?*

Plat byl v 70. letech 880,- Kč,

Učitelka A:

Nastupovala jsem za 1600,-, po revoluci to šlo samozřejmě nahoru o tisíce, ale zase i ceny na živobytí, to je jasný. Komunisti moc nezdražovali, rohlík stál 30 halířů a máslo deset korun, ale po celé republice!

Učitelka B:

Nastupovala jsem za 850 korun, potom jsem dlouho brala 1500,- a v devadesátých letech se to hodně zvedlo, ale úměrně s cenami životnímu standartu, to bylo asi 4 500,- – 10 000,-, po roce 2000 jsem brala 13 000 a končila jsem potom v roce 2017 a to jsem brala 22 000,-

Učitelka C:

Hned po škole jsem brala kolem osmi set korun, ke konci komunizmu to bylo asi 1200,-.

Učitelka D:

Když jsem nastoupila, tak jsem brala 650 korun měsíčně jo, a po roce mi přidali stovku, takže 750,-.

Učitelka E:

To už si nepamatuji, ale bylo to hodně málo, ani ne pětistovka měsíčně.

Učitelka F:

Já myslím, že jsem měla 650 korun, po pěti letech nám zvyšovali plat o 80 korun, no byla to bída, ale zase měl člověk hezkou a zodpovědnou práci myslím a na čerstvém vzduchu.

Učitelka G:

Já se pamatuju, že když jsem začala, tak první dvě výplaty byly 3000,-, ale to byla ještě stará měna, pak to bylo asi najednou 500,-. Později za vedení, když jsem byla ředitelka, tak jsem měla přidáno 250 korun.